

DOMSTOLENS DOM (sjätte avdelningen)
den 27 januari 2000 *

I de förenade målen C-104/89 och C-37/90,

J.M. Mulder,

W.H. Brinkhoff,

J.M.M. Muskens,

Tj. Twijnstra,

företrädta av advokaterna H.J. Bronkhorst, Haag, och E.H. Pijnacker Hordijk, Amsterdam, delgivningsadress: advokatbyrån J. Loesch, 11, rue Goethe, Luxemburg,

sökande i mål C-104/89,

och

Otto Heinemann, företrädd av advokaten M. Düsing, Münster, delgivningsadress: advokatbyrån Lambert, Dupong och Konsbrück, 14a, rue des Bains, Luxemburg,

sökande i mål C-37/90,

* Rättegångsspråk: i mål C-104/89: nederländska, i mål C-37/90: tyska.

mot

Europeiska unionens råd, företrätt, i mål C-104/89, av juridiske rådgivaren A. Brautigam och G. Houttuin, rättstjänsten, och i mål C-37/90, av A. Brautigam, båda i egenskap av ombud, delgivningsadress: Europeiska investeringsbanken, direktoratet för rättsfrågor, generaldirektören A. Morbilli, 100, boulevard Konrad Adenauer, Luxemburg,

och

Europeiska gemenskapernas kommission, företrädd

— i mål C-104/89, av juridiske rådgivaren Tj. van Rijn, i egenskap av ombud,

— i mål C-37/90, av juridiske rådgivaren D. Boos, i egenskap av ombud, biträdd av advokaten H.-J. Rabe, Hamburg,

delgivningsadress: rättstjänsten C. Gómez de la Cruz, Centre Wagner, Kirchberg, Luxemburg,

svarande,

angående yrkanden om skadestånd jämte ränta, vilka framställts med stöd av artiklarna 178 och 215 andra stycket i EG-fördraget (nu artiklarna 235 EG och 288 andra stycket EG),

meddelar

DOMSTOLEN (sjätte avdelningen)

sammansatt av tillförordnade avdelningsordföranden på sjätte avdelningen P.J.G. Kapteyn samt domarna G. Hirsch (referent) och H. Ragnemalm,

generaladvokat: A. Saggio,

justitiesekreterare: avdelningsdirektören H.A. Rühl,

med hänsyn till förhandlingsrapporten och de två tilläggen till denna,

---

efter att parterna har avgivit muntliga yttranden vid sammanträdet den 28 maj 1998,

och efter att den 10 december 1998 ha hört generaladvokatens förslag till avgörande,

följande

Dom

- 1 Domstolen förpliktade genom mellandom av den 19 maj 1992 (REG 1992, s. I-3061, svensk specialutgåva, volym 12, nedan kallad mellandomen) i de föreliggande förenade målen Europeiska gemenskapen, vilken företräddes av Europeiska unionens råd och Europeiska gemenskapernas kommission, att utge ersättning för den skada som sökandena lidit på grund av tillämpningen av rådets

förordning (EEG) nr 857/84 av den 31 mars 1984 om allmänna regler för tillämpningen av den avgift som avses i artikel 5c i förordning (EEG) nr 804/68 om den gemensamma organisationen av marknaden för mjölk och mjölkprodukter (EGT L 90, s. 13), såsom den kompletterats genom kommissionens förordning (EEG) nr 1371/84 av den 16 maj 1984 om tillämpningsföreskrifter för den tilläggsavgift som avses i artikel 5c i förordning nr 804/68 (EGT L 132, s. 11), eftersom det i dessa förordningar inte föreskrevs att en referenskvantitet skulle tilldelas de producenter som inte levererat mjölk under det referensår som den berörda medlemsstaten beaktat, för att uppfylla åtaganden som de gjort enligt rådets förordning (EEG) nr 1078/77 av den 17 maj 1977 om införande av ett bidragssystem för avstående från saluförande av mjölk och mjölkprodukter och för omställning av mjölkbesättningar (EGT L 131, s. 1; svensk specialutgåva, område 3, volym 8, s. 215).

- 2 Domstolen fastställde att ränta skulle löpa på skadeståndsbeloppen enligt en räntesats på 8 procent i mål C-104/89 och 7 procent i mål C-37/90 från och med dagen för mellandomen. Talan ogillades i övrigt.

- 3 Enligt punkterna 4 och 5 i domslutet i mellandomen skulle parterna inom tolv månader från och med dagen för domens avkunnande underrätta domstolen om vilka ersättningsbelopp de hade enats om eller, om de inte skulle kunna enas, inom samma tidsfrist till domstolen framställa sina i siffror angivna yrkanden. Beslut om fördelning av rättegångskostnaderna skulle meddelas senare.

- 4 Parterna inledde till följd av mellandomen förhandlingar för att bedöma skadan. Förhandlingarna avslutades inte inom den föreskrivna fristen. Parterna framställde då sina i siffror angivna yrkanden den 19 juni 1993 i mål C-104/89 och den 30 juni samma år i mål C-37/90, medan rådets och kommissionens

yrkanden, vilka var gemensamma för båda målen, inkom den 3 november respektive den 29 oktober 1993.

5 För att rätta sig efter mellandomen antog rådet till förmån för samtliga berörda producenter den 22 juli 1993 förordning (EEG) nr 2187/93 om ett erbjudande om skadestånd till vissa producenter av mjölk eller mjölkprodukter som tillfälligt förhindrats att bedriva sin verksamhet (EGT L 196, s. 6). Denna förordning har kompletterats genom kommissionens förordning (EEG) nr 2648/93 om tillämpningsföreskrifter för förordning nr 2187/93 (EGT L 243, s. 1; svensk specialutgåva, område 3, volym 52, s. 172).

6 Kommissionen erbjöd med tillämpning av dessa förordningar och i synnerhet av den förstnämnda av dem samtliga berörda producenter en schablonmässig ersättning beräknad väsentligen på grundval av mjölkkvantiteten och den för ersättning relevanta perioden. För att bestämma beloppet för den schablonmässiga ersättning som skulle utgå föreskrivs i förordning nr 2187/93 en beräkningsmetod och villkoren för beräkningen. I bilagan anges för varje regleringsår och för tre grupper av produktionsvolymmer ett schablonbelopp för 100 kg mjölk uttryckt i ecu netto.

7 Enligt artikel 10.2 i förordning nr 2187/93 löpte fristen för att inlämna en ansökan om skadestånd ut den 30 september 1993. Då sökandena inlämnade sina i siffror angivna yrkanden till domstolen innan nämnda förordning trädde i kraft, har de inte använt sig av detta erbjudande om skadestånd.

I — Parternas yrkanden och sakkunnigutlåtandet

A — Yrkandena i mål C-104/89

- 8 I mål C-104/89 har sökandena i sin ansökan såsom skadestånd yrkat följande belopp jämte 8 procents lagstadgad årlig ränta fram till dess att skadeståndsbeloppen har betalats, med förbehåll för den skada som fortfarande kvarstår:

— J.M. Mulder 533 937 NLG,

— W.H. Brinkhoff 288 473 NLG,

— J.M.M. Muskens 448 099 NLG, och

— Tj. Twijnstra 787 366 NLG.

- 9 Sökandena har sedermera höjt sina skadeståndsyrkanden, först i repliken och senare efter mellandomen. Till följd av domen har de såsom utebliven vinst yrkat följande belopp: J.M. Mulder 1 159 000 NLG, W.H. Brinkhoff 1 166 000 NLG, J.M.M. Muskens 778 500 NLG och Tj. Twijnstra 1 069 000 NLG.

- 10 Vad gäller räntorna har sökandena i sin replik yrkat ”ränta uppgående till 8 procent per år från och med den 30 mars 1989 fram till betalningsdagen” för att sedan i skrivelsen efter mellandomen yrka ”årlig ränta uppgående till 8 procent från och med mellandomen i det föreliggande fallet, det vill säga från och med den 19 maj 1992, fram till betalningsdagen”.
- 11 Sökandena har utöver yrkandet att gemenskapen skall förpliktas att ersätta rättegångskostnaderna dessutom yrkat att ”utgifterna i samband med bedömningen av sökandenas skada” skall inberäknas i dessa kostnader.
- 12 Sökandena har i sin skrivelse som svar på sakkunnigutlåtandet yrkat att de såsom skadestånd skall beviljas följande belopp:
-

— J.M. Mulder	703 090 NLG,
— W.H. Brinkhoff	570 020 NLG,
— J.M.M. Muskens	535 762 NLG, och
— Tj. Twijnstra	751 141 NLG,

jämte utjämningsränta fram till dagen för mellandomen enligt de räntesatser som tillämpas av de nederländska myndigheterna för statliga lån. Sökandena har även

yrkat att rådet och kommissionen skall förpliktas att ersätta rättegångskostnaderna, inbegripet utgifterna för bedömningen av deras skador.

- 13 Rådet har anslutit sig till de siffror och argument som kommissionen har framlagt men har i andra hand förklarat sig berett att erbjuda ett skadestånd i enlighet med förordning nr 2187/93.

- 14 Kommissionen anser genom att i mån av möjlighet stödja sig på sökandenas individuella situation för att fastställa beloppet för den skada som dessa har lidit att denna skada uppgår till

— för J.M. Mulder 50 579,15 NLG,

— för W.H. Brinkhoff 109 675,55 NLG,

— för J.M.M. Muskens 120 090,83 NLG, och

— för Tj. Twijnstra 137 299,20 NLG.

- 15 Då kommissionen har förklarat sig beredd att i andra hand godta ett skadestånd som är förenligt med förordning nr 2187/93 har den emellertid bedömt att de skadeståndsbelopp som skall utbetalas uppgår till följande belopp:

— för J.M. Mulder 377 240,6 NLG,

— för W.H. Brinkhoff 308 241,20 NLG,

— för J.M.M. Muskens 291 121,49 NLG, och

— för Tj. Twijnstra 393 014,95 NLG.

- 16 Rådet och kommissionen har yrkat att sökandena skall förpliktas att ersätta rättegångskostnaderna, om deras yrkanden avslås.

B — *Yrkandena i mål C-37/90*

- 17 Otto Heinemann har i sin ansökan yrkat att rådet och kommissionen solidariskt skall förpliktas att till honom som ersättning för den vållade skadan utbetala ett skadestånd uppgående till 52 652 DEM jämte lagstadgad årlig ränta uppgående till 7 procent från och med det att talan anhängiggjorts. Han har i repliken yrkat att svarandeinstitutionerna skall förpliktas att ersätta rättegångskostnaderna.

- 18 Otto Heinemann har i sin skrivelse efter mellandomen dels yrkat ett skadestånd uppgående till 71 826 DEM jämte dröjsmålsränta uppgående till 7 procent från och med den 19 maj 1992, dels ett tilläggsbelopp om 4 000 DEM som ersättning för den högre inkomstskattesats som kommer att tillämpas på det skadestånd som kan komma att beviljas honom.
- 19 Rådet har förklarat sig berett att erbjuda ett skadestånd som beräknas i enlighet med bestämmelserna i förordning nr 2187/93.
- 20 Kommissionen har medgivit att till sökanden utge ett skadestånd uppgående till 1 239 DEM men har i andra hand meddelat att den inte motsätter sig ett skadestånd i enlighet med förordning nr 2187/93.
- 21 Rådet och kommissionen har dessutom yrkat att sökanden skall förpliktas att ersätta rättegångskostnaderna, om domstolen avslår hans yrkanden.

C — Sakkunnigutlåtandet

- 22 Domstolen förordnade genom beslut av den 12 juli 1996 om att ett sakkunnigutlåtande skulle inhämtas efter att dessförinnan informellt den 20 maj 1996 ha hört parterna. Den sakkunnige inlämnade sin rapport till domstolens kansli den 27 februari 1997. Nämnade sakkunnigutlåtande avser bedömningen av den uteblivna vinsten för varje sökande och fastställelsen av de olika omständigheter vid beräkningen av skadan som har varit föremål för domstolens frågor.

II — Upptagande till sakprövning

- 25 Kommissionen och rådet har i mål C-104/89 framställt en invändning om rättegångshinder på grund av att de belopp som i sista hand har yrkats på grundval av utebliven vinst (nedan kallade de i siffror angivna yrkandena) har höjts och därigenom överskrider de belopp som har yrkats i ansökan.
- 26 Enligt kommissionen skall även yrkandet om skadestånd för de ytterligare tre skador som sökandena har gjort gällande efter mellandomen (nedan kallade de ytterligare skadorna) avvisas. Syftet med nämnda ansökan är nämligen att få ersättning för en skada som följer av att skatteskalen är progressiv (nedan kallad den skattemässiga skadan), för den ekonomiska förlust som uppstått på grund av det nedsatta penningvärdet och för domstolens vägran att föreskriva dröjsmålsränta för perioden före mellandomen. Kommissionen har hävdats att dessa ytterligare skador har åberopats för första gången efter det att mellandomen avkunnades.
- 27 De två svarandeinstitutionerna har av samma skäl gjort gällande att sökandenas yrkanden om utjämningsränta, vilka framställts i dessa senaste skrivelser, skall avvisas.
- 28 Rådet och kommissionen har i mål C-37/90 framställt en invändning om rättegångshinder, vilken huvudsakligen grundas på att de i siffror angivna yrkandena innehåller ett tilläggsyrkande i förhållande till de ursprungliga yrkandena motsvarande den utjämningsränta som kapitaliserats för perioden före mellandomen. Kommissionen har dessutom påstått att yrkandet om ersättning för den skada som påstås bero av skatteskalans progressivitet skall avvisas.

- 29 Rådet har vidare i de två målen påstått att sökandena inte har tagit hänsyn till mellandomens lagakraft, såvitt domstolen endast beviljade dröjsmålsränta från och med den 19 maj 1992 och ogillade talan i övrigt.
- 30 Sökandena har i båda målen vederlagt att de exakta skadebeloppen och skadans beskaffenhet ännu inte hade diskuterats, eftersom domstolen endast tog ställning till huruvida gemenskapen var skadeståndsansvarig. Sökandena har hänvisat till domen av den 2 juni 1976 i de förenade målen 56/74—60/74, Kampffmeyer m.fl. mot kommissionen och rådet (REG 1976, s. 711; svensk specialutgåva, volym 3, s. 103) enligt vilken en ändring av det yrkade skadeståndsbeloppet under förfarandet inte föll inom tillämpningsområdet för artikel 42.2 i domstolens rättegångsregler. Sökandena har, för att berättiga sin rätt till utjämningsränta, hänvisat till domen av den 2 augusti 1993 i mål C-271/91, Marshall (REG 1993, s. I-4367; svensk specialutgåva, volym 14).
- 31 Domstolen konstaterade för det första att svarandeinstitutionerna i båda målen, genom att kritisera sökandena för att ha åsidosatt förbudet i artikel 42.2 i rättegångsreglerna att åberopa nya grunder under rättegången, har åberopat att sökandenas båda nya yrkanden har framförts för sent.
- 32 Rådet har för det andra åberopat lagkraften enbart med avseende på yrkandena avseende utjämningsränta.
- 33 Under dessa omständigheter finns det skäl att separat undersöka invändningen om rättegångshinder avseende för sent framställda yrkanden och invändningar om rättegångshinder avseende åsidosättandet av lagkraften hos en avkunnad dom.

A — *Huruvida yrkandena har framställts för sent*

- 34 För att resonemanget skall vara klart skall de i siffror angivna yrkandena och de övriga yrkandena behandlas separat.
- 35 I mål C-104/89 har sökandena inledningsvis efter mellandomen höjt sina i siffror angivna yrkanden genom att tillägga ett belopp som de yrkar, utan närmare preciseringar för de ytterligare skadorna. Denna höjning av det yrkade ersättningsbeloppet är även avsedd att beakta sättet att beräkna skadan i enlighet med mellandomen, vilket fastställts under förfarandet, och följer av att andra statistiska uppgifter har använts för att fastställa detta belopp, såsom de uppgifter som har fastslagits i sakkunnigutlåtandet.
- 36 I mål C-37/90 föranleddes Otto Heinemann däremot att höja sina i siffror angivna yrkanden i huvudsak för att inkludera ett belopp motsvarande den kapitaliserade utjämningsräntan.
- 37 Detta innebär att det inledningsvis endast finns skäl att undersöka huruvida de i siffror angivna yrkandena i mål C-104/89 kan upptas till sakprövning, eftersom beloppen endast har höjts på grund av att beräkningsmetoden och de statistiska uppgifterna har förändrats. Därefter skall frågan om de i siffror angivna yrkandena i mål C-104/89 avseende ersättning för tilläggs-skador samt frågan i de två målen avseende utjämningsränta behandlas gemensamt. Detta förfarande berättigas ännu mera av att de tilläggs-skador som avses i mål C-104/89 förefaller identiska med de skador för vilka utjämningsränta har yrkats.

1. Huruvida de i siffror angivna yrkandena har framställts för sent

- 38 Den invändning om rättegångshinder som grundas på påståendet att de i siffror angivna yrkandena i mål C-104/89 har framställts för sent kan inte bifallas, eftersom yrkandena har ändrats för att ta hänsyn till det sätt att beräkna skadan som anges i mellandomen och grundas på de statistiska uppgifter som den sakkunnige har fastslagit.
- 39 Yrkanden som har förändrats under sådana omständigheter och som har inlämnats efter sakkunnigutlåtandet kan inte anses ha inkommit för sent. De framstår mot bakgrund av dom av den 15 juli 1963 i mål C-25/62, Plaumann (REG 1963, s. 197, 224; svensk specialutgåva, volym 1, s. 181), som en tillåten, till och med nödvändig, utvidgning av yrkandena i ansökan, särskilt därför att domstolen inledningsvis i mellandomen för första gången fastställde de omständigheter som är nödvändiga för att beräkna skadan och vidare därför att skadans exakta beskaffenhet och den exakta metoden för att beräkna de skadestånd som skulle utgå ännu inte hade diskuterats.
- 40 Domstolen hade dessutom i domslutet i mellandomen uppmanat parterna att inkomma med i siffror angivna yrkanden för det fall att de inte skulle kunna komma överens om skadebeloppen. Denna uppmaning skulle sakna mening och verkan om parterna efter nämnda dom inte kunde framställa andra yrkanden än dem som framgår av deras ansökan.

2. Huruvida yrkandena om utjämningsränta har framställts för sent

- 41 Inledningsvis skall anges att det i båda målen endast finns skäl att undersöka huruvida sökandenas yrkande om utjämningsränta har framställts för sent. Dessa yrkanden sammanfaller nämligen med de i siffror angivna yrkanden som höjts för att få ersättning för de ytterligare skadorna. Eftersom dessa yrkanden tjänar ett

och samma syfte, i huvudsak ersättning för en skada som sökandena anser vara av ekonomisk karaktär, kan yrkandet om ersättning för tilläggs-skador genom utjämningsränta sägas förklara ökningen av de siffermässiga yrkandena.

- 42 Sökandenas förklaringar avseende denna fråga har visserligen inte bragt någon fullständig klarhet i beskaffenheten och omfattningen av dessa ytterligare skador. Deras yrkanden skulle dock rimligen förstås så, att även om dessa skador inkluderar vissa skattemässiga följder, består de huvudsakligen av utjämningsränta och ett visst belopp på grund av det nedsatta penningvärdet.
- 43 Den utjämningsränta som yrkats i båda målen syftar nämligen till att ersätta en påstådd ekonomisk skada som beror på, utöver det nedsatta penningvärdet, att de intäkter som följer av intäkterna till följd av mjölkproduktionen har blivit otillgängliga.
- 44 Mot bakgrund av en sådan tolkning är det endast beträffande sökandenas sista yrkanden i mål C-104/89 som det finns skäl att pröva invändningen om rättegångshinder på grund av att de framställts för sent.
- 45 Vad gäller mål C-37/90 har Otto Heinemann, likväl utan att framställa några uttryckliga yrkanden på området, begärt utjämningsränta genom att höja sina i siffror angivna yrkanden vad gäller det motsvarande beloppet.
- 46 Av detta följer att det i de två målen endast återstår att utöver den skattemässiga skadan i mål C-37/90 kontrollera huruvida yrkandena om utbetalning av utjämningsräntan kan tas upp till sakprövning.

- 47 I detta avseende framgår det av domstolens rättspraxis, i synnerhet i tvisterna avseende försenad utbetalning av löner till tjänstemän (se exempelvis domar av den 15 januari 1985 i mål 737/79, Battaglia mot kommissionen, REG 1985, s. 71, punkt 13, och i mål 158/79, Roumengous Carpentier mot kommissionen, REG 1985, s. 39, punkt 14), att tilläggsyrkanden avseende utjämningsränta inte kan tas upp till sakprövning, om de för första gången framställs under rättegången och särskilt efter det att en mellandom har avkunnats. Denna rättspraxis grundas på bestämmelserna i artikel 19 i EG-stadgan för domstolen och artikel 38 i rättegångsreglerna, enligt vilka nya yrkanden inte får framställas under rättegången medan artikel 42.2 i rättegångsreglerna endast innehåller ett uttryckligt förbud mot att åberopa nya grunder.
-
- 48 I mål C-104/89 kan anmärkningarna om att yrkandena om utbetalning av utjämningsränta har framförts för sent emellertid inte godtas, eftersom dessa yrkanden inte utgör några nya yrkanden. Av bilagorna till den ansökan som inkom den 30 mars 1989, kallade "Schadeberekening verzoeker" framgår nämligen att de i siffror angivna yrkanden som sökandena framställde den dagen redan innehöll ett belopp motsvarande den dröjsmålsränta som kapitaliserats med avseende på den period för vilken ersättning yrkades. Det är således inte längre nödvändigt att undersöka den exakta innebörden och räckvidden av de första yrkandena avseende "lagstadgad årlig ränta på 8 procent", vilka sökandena framställde till domstolen i sin ansökan och preciserade i repliken. Det är särskilt inte längre nödvändigt att undersöka huruvida de sistnämnda yrkandena åtminstone delvis innefattade ett yrkande om samma typ av räntor som löper från och med den dag då skadan uppkom.
- 49 I mål C-37/90 kan yrkandet om beviljande av utjämningsränta däremot endast avvisas på grund av att det har framförts för sent. Otto Heinemann förklarade nämligen i sin ansökan uttryckligen sin avsikt att inte yrka utjämningsränta på grund av att rättegångskostnaderna då riskerade att bli högre, trots att han vid den tidpunkt då han lämnade denna förklaring uppenbarligen hade kännedom om sambandet mellan rätten till utjämningsränta och det välgrundade utomobligatoriska ansvaret.

- 50 Enligt en fast rättspraxis skall en sökande nämligen ha visat att villkoren för utomobligatoriskt ansvar är uppfyllda för att kunna yrka utbetalning av utjämningsränta (se domarna i de ovannämnda målen Kampffmeyer m.fl. mot kommissionen och rådet och Roumengous Carpentier mot kommissionen, förstainstansrättens dom av den 26 februari 1992 i de förenade målen T-17/89, T-21/89 och T-25/89, Brazzelli m.fl. mot kommissionen, REG 1992, s. II-293, punkt 35, och domstolens dom av den 1 juni 1994 i mål C-136/92 P, kommissionen mot Brazzelli Lualdi m.fl., REG 1994, s. I-1981, punkt 42).
- 51 Enligt dom av den 3 februari 1994 i mål C-308/87, Grifoni mot Euratom (REG 1994, s. I-341, punkt 40), har skadeståndet inom ramen för ett utomobligatoriskt ansvar till syfte att i så hög grad som möjligt återställa den skadelidandes egendom. När villkoren för utomobligatoriskt ansvar är uppfyllda är det inte möjligt att bortse från de ogynnsamma följderna av den tid som har gått från det att den skadevällande händelsen inträffade till den dag då skadeståndet utbetalats trots sökandens ovannämnda uttryckliga förklaring, eftersom hänsyn måste tas till det försämrade penningvärdet.
- 52 En ändring av de i siffror angivna yrkandena på grund av ett yrkande om utjämningsränta till följd av det försämrade penningvärdet — vilket är ett yrkande som har framställts efter den mellandom varigenom gemenskapens ansvar faststälts — förefaller således såsom en nödvändig ändring.
- 53 Höjningen av de i siffror angivna yrkandena till följd av att eventuella vinster av mjölkproduktionen uteblivit skall däremot avvisas i likhet med yrkandena om ersättning för den skattemässiga skadan.

B — *Invändningen om rättegångshinder på grund av res judicata*

- 54 För det fall att utjämningsränta inte har yrkats för sent, har rådet åberopat principen om *res judicata* för att motsätta sig sökandenas yrkande. Enligt rådet tog domstolen, genom att bevilja dröjsmålsränta från och med dagen för mellandomens avkunnande, ställning till samtliga räntor i fråga och vägrade bland annat att bevilja sökandena någon utjämningsränta.
- 55 I detta avseende följer det av domstolens fasta rättspraxis vad gäller i synnerhet tvister om försenad utbetalning av löner till tjänstemän att det skall skiljas mellan dröjsmålsränta och utjämningsränta (domen i det ovannämnda målet kommissionen mot Brazzelli Lualdi m.fl., punkt 35). Beslutet om dröjsmålsränta kan således inte påverka avgörandet om utjämningsränta.
- 56 Invändningen om rättegångshinder på grund av *res judicata* i fråga om den begärda utjämningsräntan skall således avslås.
- 57 Vad gäller samtliga anmärkningar avseende de yrkanden som senast framställdes till domstolen konstaterar domstolen i mål C-104/89 att ingen av de invändningar som svarandeinstitutionerna har framfört kan godtas och att sökandenas senaste yrkanden kan tas upp till sakprövning (se punkterna 38—40 samt 48 och 56 i förevarande dom).
- 58 I mål C-37/90 kan Otto Heinemanns yrkanden, till den del de i siffror angivna yrkandena överskrider det ursprungligen yrkade beloppet, däremot inte upptas till sakprövning annat än till den del höjningen beror på att kapitaliserade räntor har beaktats, vilka motsvarar det försämrade penningvärdet. I övrigt kan de

höjda yrkandena samt de yrkanden varigenom sökanden kräver ersättning för en påstådd skattemässig skada inte tas upp till sakprövning (se punkterna 53 och 56 i förevarande dom).

III — Den gemensamma grunden för de två målen

A — Beräkningen av den uteblivna vinsten enligt mellandomen

- 59 Inledningsvis erinrar domstolen om att den skada som skall ersättas i de två målen i enlighet med mellandomen motsvarar den uteblivna vinst som var och en av sökandena faktiskt inte har fått under den period som skadeståndet avser.
- 60 Den uteblivna vinsten utgörs enligt punkt 26 i mellandomen av skillnaden mellan, å ena sidan, de inkomster som de berörda producenterna under normala omständigheter skulle ha erhållit från mjölkleveranser som de skulle ha utfört om de hade fått de referenskvantiteter de hade rätt till under perioden mellan den 1 april 1984, då förordning nr 857/84 trädde i kraft, och den 29 mars 1989, då rådets förordning (EEG) nr 764/89 av den 20 mars 1989 om ändring av förordning nr 857/84 (EGT L 84, s. 2) trädde i kraft (nedan kallade hypotetiska inkomster), samt, å andra sidan, de inkomster som de faktiskt erhöll från mjölkleveranser under perioden utan hänsyn till någon referenskvantitet, med tillägg för de inkomster som de erhöll eller kunde ha erhållit under samma period från eventuella ersättningsverksamheter (nedan kallade alternativa inkomster).
- 61 Efter att i punkterna 28—31 i mellandomen ha tagit ställning till bestämmandet av referenskvantiteten angav domstolen i punkt 32 att vid beräkningen av de inkomster som sökandena skulle ha uppburit under normala omständigheter, om

de hade levererat mjölk motsvarande de referenskvantiteter som de hade rätt till, skall som beräkningsgrund användas lönsamheten för ett representativt jordbruk av den typ som var och en av sökandena bedriver, varvid hänsyn i detta avseende kan tas till den nedsatta lönsamhet som i allmänhet kännetecknar ett sådant jordbruk under den period då mjölkproduktionen påbörjas.

- 62 Enligt punkt 33 i mellandomen inbegriper de alternativa inkomsterna inte bara de inkomster som sökandena faktiskt erhållit från ersättningsverksamheter (nedan kallade faktiska alternativa inkomster) utan också inkomster som de hade kunnat erhålla genom att i rimlig omfattning ägna sig åt sådana verksamheter (nedan kallade genomsnittliga alternativa inkomster).

B — De principer som reglerar ersättningen för den skada som sökandena har lidit

- 63 Såsom redan har konstaterats i punkt 51 i förevarande dom följer det av en fast rättspraxis att skadeståndet har till syfte att i så hög grad som möjligt återställa den skadelidandes ekonomiska ställning då han har drabbats av rättsstridigt handlande från gemenskapsinstitutionernas sida (se domen i det ovannämnda målet Grifoni mot Euratom, punkt 40). För att försätta de skadelidande i samma situation som de skulle ha befunnit sig i om den skadliga åtgärden inte hade ägt rum är det i första hand den faktiska skadan som skall avhjälpas. Detta förutsätter att den uteblivna vinsten uppskattas så långt som möjligt på grundval av de individuella uppgifter och siffror som återspeglar den faktiska situation som varje sökande och hans jordbruk befann sig i.
- 64 En sådan bedömning på grundval av individuella och konkreta uppgifter stöter i det föreliggande fallet emellertid på strukturella och faktiska hinder som rör såväl de hypotetiska inkomsterna som de alternativa inkomsterna.

- 65 Såsom framgår av mellandomen är de inkomster som sökandena under normala omständigheter skulle ha erhållit från mjölkleveranserna — det vill säga om de hade haft en mjölkproduktion motsvarande de referenskvantiteter de hade rätt till — hypotetiska inkomster. Dessa kan följaktligen på grund av sin beskaffenhet endast fastställas genom genomsnittliga statistiska uppgifter för — såsom fastställs i mellandomen — ett representativt jordbruk av den typ som var och en av sökandena bedriver.
- 66 En sådan metod är även giltig för de alternativa inkomsterna, eftersom de i enlighet med punkt 33 i mellandomen skall inbegripa de genomsnittliga alternativa inkomster som sökandena hade kunnat erhålla genom att i rimlig omfattning ägna sig åt ersättningsverksamheter.

1. Beräkningsmetoden

- 67 På grund av dessa svårigheter har parterna kommit överens om de principer som skall styra metoden för att beräkna den uteblivna vinsten. Överenskommelsen avser merparten av de olika omständigheter som utgör hypotetiska och alternativa inkomster. Dessa olika relevanta omständigheter för bestämmande av inkomsterna i fråga motsvarar i stor utsträckning de omständigheter som svarandeinstitutionerna har föreslagit. Det sakkunnigutlåtande som domstolen lät inhämta har också följt denna beräkningsmetod.
- 68 För att fastställa de hypotetiska inkomsterna har parterna utöver inkomsterna från hypotetiska mjölkleveranser beaktat hypotetiska inkomster från försäljningen av slaktkor och kalvar.
- 69 Eftersom all mjölkproduktion är förenad vissa utgifter, har parterna kommit överens om avdrag för de variabla kostnaderna från de hypotetiska bruttoin-

komsterna, nämligen de kostnader som försvinner när mjölkproduktionen upphör (nedan kallade de löpande kostnaderna eller de löpande utgifterna). De fasta utgifterna dras däremot inte av, eftersom jordbrukaren har att bära dem även när han avbryter mjölkproduktionen.

70 Även om principen att de löpande kostnaderna skall dras av inte i sig är stridig i de två målen, är innehållet i och vissa omständigheter som utgör dessa kostnader däremot stridiga i mål C-104/89.

71 I detta mål kritiseras särskilt, oavsett huruvida dessa kostnader skall anses ingå bland de löpande kostnaderna eller utgör en särskild omständighet att kostnaderna för utomstående arbetskraft har dragits av. Debatten mellan parterna i detta avseende rör såväl den principiella frågan huruvida dessa kostnader är avdragsgilla som frågan om sådana kostnader föreligger.

72 För att bestämma den alternativa inkomsten för var och en av sökandena, med undantag av Otto Heinemann, har de slutligen samtyckt till att alternativa genomsnittliga inkomster skall användas, vilka skall beräknas med utgångspunkt från tre produktionsfaktorer som har frigjorts genom att mjölkproduktionen har avbrutits och som har kunnat användas för andra ekonomiska verksamheter, nämligen kapitalet, jorden och arbetet.

2. De statistiska värdena

73 Parterna har även hörts vad gäller källorna till de relevanta siffrorna och uppgifterna i de två målen. De har slutligen kommit att godta de siffror och uppgifter som har använts i den sakkunniges beräkningar. Den statistik samt de siffror och uppgifter som har beaktats härrör från de behöriga statliga organ som är specialister på området. I mål C-104/89 rör det sig om Landbouw Economisch Instituut (lantbruksekonomiska institutet, nedan kallat LEI) och i mål C-37/90

huvudsakligen om Landwirtschaftskammer Hannover (lantbrukskammaren i Hannover).

- 74 Svarandeinstitutionerna har emellertid — genom att understryka att de företrar faktiska siffror — motsatt sig en kombination av statistiska uppgifter och de värden som byggts på de faktiska förhållanden vilka de inte anser välgrundade. En sådan kombination riskerar att ge en falsk bild av de skador som var och en av sökandena faktiskt har lidit.
- 75 Även om svarandeinstitutionerna har kritiserat kombinationen av de statistiska värdena och de värden som byggts på faktiska förhållanden, har de likväl vid förhöret den 20 maj 1996 medgett riktigheten av vissa av dem och godtagit deras relevans, vad exempelvis gäller det mjölkpris som har betalats av de mejerier till vilka leveranser ägt rum. Svarandena kan inte heller förneka att det framstår som oundvikligt att statistiska uppgifter används när hypotetiska verksamheter skall bedömas.
- 76 Eftersom såväl de hypotetiska som de alternativa inkomsterna som har bestämts på grundval av de statistiska värdena endast återspeglar den genomsnittliga situationen för den kategori jordbruk som sökandenas jordbruk tillhör, möjliggör användningen av faktiska siffror — till den del dessa är tillgängliga — emellertid en mer exakt inblick i den enskilda situationen för var och en av sökandena.
- 77 Det är likväl inte möjligt att bortse från den risk som svarandeinstitutionerna samt den sakkunnige gjorde gällande vid sammanträdet. Det kan nämligen för det första inte uteslutas att den samtida användningen av statistiska uppgifter och faktiska siffror faktiskt snedvrider beräkningen av skadeståndet och leder till felaktiga resultat. För att så långt som möjligt rekonstruera den skada som sökandena faktiskt har lidit kan man emellertid inte helt bortse från de tillgängliga faktiska siffrorna, om inte svarandeinstitutionerna eller en part som

anser att den missgynnas av denna metod för att bedöma skadan visar på vilket sätt beräkningen snedvrids av att faktiska siffror används.

- 78 Att för det andra använda genomsnittliga inkomster säkerställer inte heller att den ekonomiska situationen för var och en av sökandena blir bedömd på ett riktigt sätt, eftersom de ekonomiska särdragen hos varje jordbruk inte beaktas.
- 79 Domstolen betonar att den uteblivna vinsten i de föreliggande målen inte är resultatet av en enkel matematisk beräkning, utan resultatet av en operation där invecklade ekonomiska uppgifter bedöms och värderas. Domstolen har således att bedöma ekonomiska verksamheter som i stor utsträckning har en hypotetisk karaktär. Domstolen har följaktligen i likhet med nationella domstolar ett stort utrymme att skönsmässigt bedöma vilka siffror och statistiska uppgifter som skall beaktas och framför allt hur dessa skall användas vid beräkningen och uppskattningen av skadan.
- 80 Sökandenas argumentation i mål C-104/89 vad gäller bristande differentiering eller åtminstone otillräcklig differentiering per land eller region kan lämnas utan avseende, eftersom den statistik på vilken de beräkningar grundas som har beaktas vid bedömningen av skadan är den statistik som hänför sig till de regioner i vilka de berörda jordbruk är belägna. Således skall på J.M. Mulders, W.H. Brinkhoffs och Tj. Twijnstras situation tillämpas de uppgifter som avser den nordliga ler- och torvjordsregionen (Nordliches Klei- und Moorbodengebiet), medan uppgifterna för den västliga ängsmarken (Westliches Weidegebiet) är tillämpliga på J.M.M. Muskens situation.
- 81 Sökandenas talan i mål C-104/89 kan inte vinna bifall på anmärkningen att de lider en uppenbar nackdel av att uppgifter har tillämpats olika för olika regioner, eftersom denna anmärkning inte är tillräckligt preciserad. Särskilt J.M.M.

Muskens har inte åberopat något för att visa att hans situation skulle bli bättre bedömd genom att uppgifter som hänför sig till den andra regionen tillämpades.

3. Bevisbördan

- 82 Om oenighet föreligger beträffande de faktiska uppgifterna och de omständigheter som utgör skadan, skall sökandena i de två målen visa, för det första, att skada föreligger samt, för det andra, vari skadan består och vilken omfattning den har. Eftersom skadan i det föreliggande fallet emellertid har fastställts i mellandomen, skall sökandena endast visa vari skadan består och vilken omfattning den har.
- 83 I den mån svarandeinstitutionerna har ifrågasatt de uppgifter och siffror som sökandena har lagt fram, kan de inte nöja sig med att bestrida riktigheten av dessa uppgifter och siffror. De måste bland annat på ett detaljerat sätt precisera sin kritik.
- 84 Eftersom bedömningen av den uteblivna vinsten väsentligen är hypotetisk, spelar sakkunnigutlåtandet en avgörande roll när ingen av parterna kan visa riktigheten av de uppgifter eller siffror som den har åberopat och som är stridiga.

IV — Prövning i sak i mål C-104/89

A — *De relevanta perioderna för ersättningen*

- 85 Den period som skall beaktas vid bedömningen av skadan är i enlighet med punkt 26 i mellandomen perioden från och med den 1 april 1984 till och med den 29 mars 1989, under vilken sökandena under normala omständigheter skulle ha erhållit inkomster från mjölkleveranser som de skulle ha utfört om de hade fått de referenskvantiteter de hade rätt till.
-
- 86 Den period som skadeståndet avser börjar för varje sökande den dag då hans åtagande att avstå från saluförande löpte ut. Det står klart att denna dag för J.M. Mulder är den 1 oktober 1984, för W.H. Brinkhoff den 5 maj 1984, för J.M.M. Muskens den 22 november 1984, och för Tj. Twijnstra den 10 april 1985.
- 87 Den period som ger rätt till skadestånd avslutas i enlighet med samma punkt 26 i mellandomen senast den 29 mars 1989, då förordning nr 764/89 trädde i kraft. Kommissionen har emellertid påstått att samtliga sökanden, i synnerhet W.H. Brinkhoff och J.M.M. Muskens, återupptog sin produktion före den 31 december 1988 och att det förefaller som om de anser att den relevanta perioden löpte ut den dagen. I fråga om W.H. Brinkhoff hänvisade kommissionen vid sammanträdet den 28 maj 1998 till en uppgift från det nederländska jordbruksministeriet, enligt vilken denne sökande hade återupptagit produktionen den 25 december 1988.
- 88 Med undantag av J.M.M. Muskens, beträffande vilken det inte finns något indicium som gör det möjligt att sluta sig till att han återupptog mjölkproduktionen i förtid, har det bekräftats att de övriga tre sökandena återupptog produktionen i förtid. Av repliken framgår nämligen att J.M. Mulder återupptog

produktionen den 10 juli 1988 och Tj. Twijnstra den 1 maj 1988. W.H. Brinkhoff anförde själv vid sammanträdet den 28 maj 1988 datumet den 31 december 1988.

- 89 För J.M. Mulder, W.H. Brinkhoff och Tj. Twijnstra löper den relevanta perioden för skadestånd ut den dag då de faktiskt i förtid återupptog mjölkproduktionen, även om det i mellandomen fastställdes att nämnda period löpte ut senast den 29 mars 1989.
- 90 Visserligen löpte den period under vilken sökandena var totalt uteslutna från systemet faktiskt ut den dag då förordning nr 764/89 trädde i kraft. Denna förordning gjorde det möjligt för de berörda producenterna (nedan kallade SLOM-producenterna) att återuppta mjölkproduktionen efter det att de tilldelats den särskilda referenskvantitet som de hade rätt till. Denna period kan emellertid ha löpt ut före denna dag genom faktiskt återupptagande av produktionen, om återupptagandet är förenligt med systemet med tilläggsavgift och domstolens rättspraxis på området. Mellandomen avser nämligen ersättning till sökandena för den period under vilken de var uteslutna från det ursprungliga systemet med tilläggsavgift och följaktligen från all mjölkproduktion. Efter det att villkoren uppfyllts har sökandena i det föreliggande fallet kunnat återuppta produktionen dagen efter domarna av den 28 april 1988 i mål 120/86, Mulder (REG 1988, s. 2321), och i mål 170/86, von Deetzen (REG 1988, s. 2355).
- 91 Av vad som anförts ovan följer att den period som skadeståndet avser för J.M. Mulders del löper från och med den 1 oktober 1984 till och med den 10 juli 1988 (det vill säga 182 dagar under regleringsåret 1984/1985, 365 dagar under de följande tre regleringsåren och 100 dagar under regleringsåret 1988/1989), för W.H. Brinkhoffs del från och med den 5 maj 1984 till och med den 31 december 1988 (det vill säga 331 dagar under regleringsåret 1984/1985, 365 dagar under de följande tre regleringsåren och 275 dagar under regleringsåret 1988/1989), för J.M.M. Muskens del från och med den 22 november 1984 till och med den 29 mars 1989 (det vill säga 130 dagar under regleringsåret 1984/1985 och 365 dagar under de följande fyra regleringsåren) och för Tj. Twijnstras del från och med den 10 april 1985 till och med den 1 maj 1988 (det vill säga 356 dagar under regleringsåret 1985/1986, 365 dagar under de följande två regleringsåren och 30 dagar under regleringsåret 1988/1989).

B — *Sökandenas hypotetiska inkomster*

1. De hypotetiska inkomsterna från mjölkleveranserna

- 92 De inkomster som sökandena under normala omständigheter skulle ha erhållit från mjölkleveranserna skall beräknas genom att de kvantiteter mjölk som de skulle ha kunnat leverera under den för skadeståndet relevanta perioden multipliceras med mjölkpriset. Det är således nödvändigt att inledningsvis fastställa de referenskvantiteter som sökandena skulle ha haft rätt till under nämnda period (nedan kallade de hypotetiska referenskvantiteterna).

a) De hypotetiska referenskvantiteterna

- 93 De hypotetiska referenskvantiteterna skall i enlighet med punkterna 28—32 i mellandomen beräknas på grundval av de kvantiteter som låg till grund för bestämmandet av bidraget för avstående från saluförande. Det är ostridigt att denna kvantitet uppgår till 463 566 kg för J.M. Mulder, till 296 507 kg för W.H. Brinkhoff, till 300 340 kg för J.M.M. Muskens och till 591 905 kg för Tj. Twijnstra.
- 94 Dessa kvantiteter skall ökas med 1 procent och på dem skall de nedsättnings-satser tillämpas som anges i punkterna 29—31 i mellandomen. Parterna har inte några avvikande åsikter vad gäller de olika nedsättnings-satser som är tillämpliga på de olika regleringsåren för mjölk. Om ett regleringsår för mjölk emellertid endast kan beaktas delvis — då avståndet från saluförande tar slut under ett regleringsår eller sökanden har återupptagit mjölkproduktionen under ett regleringsår — skall referenskvantiteten nedsättas i motsvarande grad. Vad gäller

de faktiska kvoterna under respektive regleringsår uppgår de hypotetiska referenskvantiteterna till följande belopp i enlighet med den sakkunniges uppskattningar:

- 228 049 kg mjölk (under regleringsåret 1984/1985), 454 015 kg mjölk (under regleringsåren 1985/1986 och 1986/1987), 444 932 kg mjölk (under regleringsåret 1987/1988) och 118 859 kg mjölk (under regleringsåret 1988/1989) vad beträffar J.M. Mulder,

- 265 282 kg mjölk (under regleringsåret 1984/1985), 290 398 kg mjölk (under regleringsåren 1985/1986 och 1986/1987), 284 588 kg mjölk (under regleringsåret 1987/1988) och 209 069 kg mjölk (under regleringsåret 1988/1989) vad beträffar W.H. Brinkhoff,

- 105 536 kg mjölk (under regleringsåret 1984/1985), 294 152 kg mjölk (under regleringsåren 1985/1986 och 1986/1987), 288 267 kg mjölk (under regleringsåret 1987/1988) och 281 078 kg mjölk (under regleringsåret 1988/1989) vad beträffar J.M.M. Muskens, och

- 565 416 kg mjölk (under regleringsåret 1985/1986), 579 710 kg mjölk (under regleringsåret 1986/1987), 568 112 kg mjölk (under regleringsåret 1987/1988) och 45 530 kg mjölk (under regleringsåret 1988/1989) vad beträffar Tj. Twijnstra.

b) Mjölkspriset

- 95 Mjölkspriset för de således erhållna hypotetiska referenskvantiteterna har diskuterats, såsom generaladvokaten har framhållit i punkt 56 i sitt förslag till avgörande.
- 96 Parterna kom vid förhöret den 20 maj 1996 överens om att beakta de priser de mejerier, till vilka sökandena levererade före och, i fråga om de flesta av dem, även efter det att de åtog sig att avstå från saluförande, faktiskt betalade under den period som skadeståndet avser. Under dessa omständigheter satte den sakkunnige på sidan 18 i sin rapport upp en pristabell per mejeri där priset angavs i NLG per 100 kg mjölk, inklusive den nederländska mervärdesskatten. Det är dessa priser som generaladvokaten har återgett i tabell A i punkt 57 i sitt förslag till avgörande.
- 97 Multipliceringen av de således erhållna priserna med de hypotetiska referenskvantiteter som varje sökande under normala omständigheter skulle ha levererat leder, efter det att vissa räknefel korrigerats och med beaktande av såväl de perioder som skadeståndet avser, såsom de fastställts för varje sökande, som de mejerier till vilka leveranserna skulle ha gjorts, till följande sammanlagda inkomster:

— för J.M. Mulder 1 353 918 NLG,

— för W.H. Brinkhoff 1 075 069 NLG,

— för J.M.M. Muskens 1 002 178 NLG, och

— för Tj. Twijnstra 1 399 748 NLG.

- 98 I enlighet med vad rådet och kommissionen har hävdad i sitt yttrande över sakkunnigrapporten, är de priser som skall beaktas beträffande Tj. Twijnstra priserna hos mejeriet Twee Provinciën och inte priserna hos mejeriet De Goede Verwachting. Sökanden har nämligen själv uppgett att han levererade till samma mejeri som J.M. Mulder. Även om mejeriet De Goede Verwachting har övertagit det förstnämnda mejeriet, fortsätter detta att tillämpa sina egna priser, vilket framgår av J.M. Mulders fall. Varken den sakkunnige eller den berörde har dessutom kunnat motivera varför den sistnämnde hypotetiskt skulle hänföras till ett annat mejeri än det mejeri till vilket han levererade.
- 99 Sökandenas kritik att den sakkunnige borde ha tillämpat priser som hänför sig till ett regleringsår och inte till ett kalenderår kan däremot inte godtas. De priser som mejerierna i fråga har uppgett är genomsnittliga priser som inte är lämpade för en omräkning till priser under respektive regleringsår för mjölk. Vad gäller den mjölkproduktion som har börjat år 1984 gynnar den omständigheten att ett högre pris beaktas från och med den 1 januari 1985 producenten sedan regleringsåret 1984/1985, medan höjningen, för det fall att priset inte skulle beräknas per kalenderår utan per regleringsår, inte skulle påverka regleringsåret 1984/1985.

2. De hypotetiska inkomsterna från försäljningen av slaktkor och kalvar

- 100 Den andra omständighet som skall beaktas vid fastställelsen av sökandenas hypotetiska inkomster är de fortlöpande inkomsterna från försäljningen av dels slaktkor, det vill säga kor som skall slaktas, dels kalvar.
- 101 Efter att ha samtyckt till att dessa inkomster i princip skall beaktas, har sökandena i sina beräkningstabeller kallade "Begroting inkomstenschade", bifogade deras skrivelse av den 18 juni 1993, kommit fram till lägre inkomster

än de inkomster som kommissionen kom fram till i sina beräkningstabeller kallade "Schadeberekning", bifogade dess skrivelse av den 28 oktober 1993.

- 102 I J.M. Mulders fall har sökandena under posten "omzet en aanwas" uppgett en inkomst uppgående till 13,24 NLG/100 kg mjölk under år 1984, 13,99 NLG/100 kg mjölk under år 1985, 11,84 NLG/100 kg mjölk under år 1986 och 13,51 NLG/100 kg mjölk under år 1987 medan de motsvarande belopp som kommissionen har nämnt under posten "inkomster = försäljning av kalvar och kor" uppgår till 18,11 NLG/100 kg mjölk under regleringsåret 1984/1985, 18,63 NLG/100 kg mjölk under regleringsåret 1985/1986, 19,46 NLG/100 kg mjölk under regleringsåret 1986/1987, 20,27 NLG/100 kg mjölk under regleringsåret 1987/1988 och 21,12 NLG/100 kg för det sista regleringsåret. Denna skillnad förklaras bland annat av att sökandena har använt sig av statistik som har upprättats av ett privaträttsligt organ.
- 103 Vid förhøret den 20 maj 1996 kom parterna överens om priserna för slaktkorna och kalvarna, vilka för de förstnämndas del fastställdes till 1 600 NLG under regleringsåret 1984/1985, 1 650 NLG under regleringsåret 1985/1986, 1 700 NLG under regleringsåret 1986/1987, 1 750 NLG under regleringsåret 1987/1988, 1 800 NLG under regleringsåret 1988/1989 och, för kalvar till 385 NLG under regleringsåret 1984/1985, 395 NLG under regleringsåret 1985/1986, 418 NLG under regleringsåret 1986/1987, 440 NLG under regleringsåret 1987/1988 och 465 NLG under regleringsåret 1988/1989.
- 104 Inkomsterna från försäljningen av slaktkor och kalvar är även beroende av det antal djur som varje sökande skulle ha kunnat sälja under ett regleringsår. I detta avseende kom parterna överens om att 25 procent av mjölkorna i en besättning slaktas varje år och att 90 procent av dem föder kalvar som kan säljas.
- 105 Parternas överenskommelse om de ovannämnda priserna samt om det antal slaktkor och kalvar som i varje besättning skulle ha kunnat säljas är emellertid inte tillräcklig för att domstolen skall kunna fastställa det exakta antalet sålda djur. Själva storleken av en besättning, närmare bestämt det antal mjölkkor som

är nödvändigt för varje sökande för att producera de relevanta hypotetiska referenskvantiteterna under ett regleringsår, är nämligen stridig.

- 106 Kommissionen har vidhållit sin uppfattning att det — på grundval av påståendet om att sökandenas jordbruk som ligger under det nederländska medeltalet är lönsamma — är nödvändigt att känna till det sammanlagda antal mjölkkor som varje sökande hade den dag då hans åtagande att avstå från saluförande började. Sökandena har däremot gjort gällande att kornas produktivitet vad gäller mjölk har utvecklats och anser följaktligen att deras behov av djur har varit avsevärt mindre.
- 107 Den sakkunnige anser, på grundval av de priser som parterna har uppgett, däremot att det — för att fastställa det antal slaktkor och kalvar som kan säljas — är nödvändigt att beakta den nödvändiga anpassningen av antalet mjölkkor till referenskvantiteterna som varierar under varje regleringsår, behovet att ersätta de sålda slaktkorna, förlusterna till följd av dödstalet och anpassningen av besättningen med avseende på dess egen fortplantning.
- 108 För att fastställa det antal slaktkor och kalvar som kan säljas inom ramen för varje sökandes besättning har den sakkunnige inledningsvis även bestämt utvecklingen av en kos genomsnittliga produktivitet på grundval av de statistiska uppgifterna för de två berörda regionerna.
- 109 De genomsnittliga kvantiteterna uttryckta i kg mjölk per ko och regleringsår, såsom de framgår av punkt 70 i generaladvokatens förslag till avgörande, utgör i förhållande till de faktiskt producerade genomsnittliga kvantiteterna endast en del av de kvantiteter som kunde levereras till mejerierna. Denna del av den levererade mjölken utgör mellan 95,51 procent och 97,54 procent av den producerade mjölken, medan resten av produktionen var avsedd för uppfödning av kalvar, eget bruk och andra ändamål.

- 110 Efter att på grundval av kvantiteten mjölk som en kalv levererar i genomsnitt under respektive regleringsår, det antal mjölkkor som varje sökande borde ha haft — antalet framgår av den andra tabellen i punkt 70 i generaladvokatens förslag till avgörande — och efter att ha rekonstruerat den sammanlagda storleken av varje besättning med beaktande av behovet av dess egen fortplantning fastställde den sakkunnige det exakta antal slaktkor och kalvar som kunde säljas.
- 111 På grundval av det således fastställda antalet slaktkor och kalvar och de priser som parterna kommit överens om kom den sakkunnige fram till inkomster som sammanlagt uppgår till 255 980 NLG för J.M. Mulder, 174 324 NLG för W.H. Brinkhoff, 157 090 NLG för J.M.M. Muskens och 228 641 NLG för Tj. Twijnstra.
- 112 Såväl sökandena som svarandeinstitutionerna har kritiserat dessa resultat bland annat därför att den sakkunnige avrundade det antal kor som är nödvändigt för att producera de beviljade kvantiteterna till den större enheten i stället för att grunda sina beräkningar på ”tiondelar djur”, motsvarande den exakta kvantitet djur som är nödvändig för produktionen. Att dessa siffror avrundades kan enligt kommissionen medföra att 5 000 eller 6 000 liter extra mjölk beaktas och enligt sökandena leda till nackdelar uppgående till flera tusen gulden.
- 113 Detta argument avseende avvikelsen mellan verkligheten vid vart och ett av jordbruken och statistiken kan inte godtas. Utan att egentligen ifrågasätta det välgrundade i metoden att avrunda antalet kor till den större enheten — vilket leder till att en ko till bokförs per sökande och regleringsår — har parterna väsentligen anfört kritik avseende de nackdelar som följer av överskattningen av mjölkproduktionen. Utan att gå in på detaljer är det tillräckligt att hänvisa till

punkterna 137—139 i förevarande dom där det anges att den sakkunnige har beaktat denna överskattning inom ramen för de rörliga kostnaderna, även om de kvantiteter som ansetts relevanta för överproduktionen varken utgör någon fördel eller någon nackdel för den ena eller den andra av parterna.

- 114 Kommissionen har dessutom upprepat sin kritik avseende jordbrukens svaga lönsamhet och har kritiserat den sakkunnige för att ha underlåtit att fastställa lönsamhetsnivån för vart och ett av jordbruken och att uttala sig om deras strukturella svårigheter. Kommissionen har bland annat hävdat att med undantag av Tj. Twijnstra ligger de övriga jordbrukens lönsamhet under den genomsnittliga lönsamheten för ett jämförbart jordbruk.
- 115 Kommissionens argument kan inte godtas. Vad gäller bedömningen av utvecklingen av en hypotetisk mjölkproduktion kan utvecklingen av produktiviteten på grund av en total brist på omständigheter som hänför sig till situationen för varje sökande endast rekonstrueras med hjälp av statistiska uppgifter som återspeglar den genomsnittliga tillväxt som kännetecknar samma kategori jordbruk som sökandenas jordbruk i de två regioner där de är belägna. Kommissionen har vidare inte anfört några exakta och detaljerade uppgifter som gör det möjligt att sluta sig till en svagare lönsamhet.
- 116 Av vad som anförts ovan följer att eftersom parterna inte har bestridit de allmänna uppgifterna avseende besättningens sammansättning och inte på ett detaljerat sätt har motiverat sin invändning mot sättet att fastställa antalet slaktkor och kalvar vid varje jordbruk, godtar domstolen den sakkunniges bedömningar.

C — *De avdragsgilla rörliga utgifterna*

1. De rörliga kostnaderna, med undantag av kostnaden för utomstående arbetskraft

a) Parternas och den sakkunniges beräkningar

117 ~~Medan parterna är överens om att avdrag i princip skall ske för de rörliga kostnaderna (se punkt 69 i förevarande dom) är de däremot oense på flera andra punkter, avseende bland annat frågan huruvida beräkningen av de tilldelade referenskvantiteterna och storleken av varje jordbruk är korrekt, bedömningen av vissa omständigheter som kan påverka dessa kostnader — såsom bland annat kostnaden för utomstående arbetskraft — och beräkningen av vissa rörliga kostnader — såsom utfodringskostnaderna.~~

118 De olika resultat som parterna har fått — och som generaladvokaten har anfört i punkt 63 i sitt förslag till avgörande — förklaras inledningsvis och framför allt av oenigheten om hur många mjölkkor som krävs för att producera de tilldelade hypotetiska referenskvantiteterna, medan parterna däremot förefaller vara överens om principen att utfodringskostnaden, som anses utgöra den viktigaste av de rörliga kostnaderna, skall bestämmas med hänsyn till just det antal kor som är nödvändigt för att producera de hypotetiska referenskvantiteterna. Såsom angetts i punkt 106 i förevarande dom har rådet och kommissionen föreslagit att detta antal skall motsvara den besättning som varje sökande hade i början av perioden för avstående från saluförande medan sökandena har gjort gällande att ett mindre antal kor är nödvändigt med hänsyn till utvecklingen av produktiviteten per djur.

119 Sökandena har även kritiserat kommissionens beräkningsmetod, eftersom institutionen som referens har använt beloppet för de rörliga kostnaderna per

hektar. Enligt sökandena har kommissionen genom att sätta de rörliga kostnaderna i samband med jordbruksmarkens areal felaktigt antagit att de rörliga kostnaderna per kg ökar i den mån som produktionen per hektar minskar. Ju större jordbruket är desto mindre inverkar dess storlek på kostnaden för den sammanlagda produktionen.

- 120 Sökandena har dessutom bestridit de utgifter som orsakats av utfodringen av fjäderfä och svin. Utan att förneka att sådana djur ofta finns även på jordbruk som i hög grad är specialiserade på mjölkproduktion har sökandena anfört att inkomsterna från uppfödningen av dessa djur överstiger utgifterna för utfodring av dessa djur.
- 121 Den sakkunnige har, till skillnad från de siffror som parterna har åberopat, lagt fram två tabeller för beräkningen av de rörliga kostnaderna, vilka grundas på den skillnad i produktion som kännetecknar de två regioner där sökandenas jordbruk är belägna.
- 122 Av de tabeller som återfinns i sakkunnigrapporten, vilka generaladvokaten har återgett i punkt 64 i sitt förslag till avgörande, framgår, mot bakgrund av de förklaringar som den sakkunnige lämnade vid sammanträdet, att de rörliga kostnaderna består av dels statistiska värden som har angetts i NLG per djur, dels omständigheter som den sakkunnige har beaktat och som har angetts i NLG per hektar och som härrör från den sistnämndes beräkningar.
- 123 Den första kategorin beståndsdelar utgör, såsom visas av de första två posterna i de två tabellerna, av "utfodring" och "andra rörliga kostnader". Under den andra kategorin återfinns följande poster: "energi", "utgifter för odlingar", "odlade och andra produkter", "underleverantörskontrakt", "hyra och underhåll av maskiner", "underhåll av byggnader" och "utfodring av andra djur".

- 124 Det är också i NLG per hektar som den sakkunnige har uttryckt det sammanlagda belopp som han har beaktat som rörliga kostnader.
- 125 Med hänsyn till omfattningen och betydelsen av den kritik som parterna har framfört med avseende på beräkningen av de rörliga kostnaderna skall dessa behandlas separat

b) Begreppet rörliga kostnader

- 126 Sökandena har väsentligen kritiserat begreppet rörliga kostnader, såsom den sakkunnige har använt det. De har, i likhet med den metod som svarandeinstitutionerna har valt inom ramen för förordning nr 2187/93, betecknat dessa kostnader med hänvisning till definitionerna i bilaga 1 till kommissionens beslut 85/377/EEG av den 7 juni 1985 om upprättande av en gemenskapstypologi för jordbruksföretag (EGT L 220, s. 1; svensk specialutgåva, område 3, volym 19, s. 68). Sökandena har i enlighet med nämnda beslut, på grundval av en rapport från LEL, konstaterat att ingen av de poster som den sakkunnige har nämnt exakt motsvarar definitionen av de rörliga kostnaderna. Detta gäller bland annat för posterna rörande utgifter för energi, underhåll, underleverantörskontrakt och särskilt utgifterna för ”hyra och underhåll av maskiner”, beträffande vilka definitionerna av nämnda kostnader inte har följts. Sökandena anser följaktligen att man måste hänföra sig till de definitioner av rörliga kostnader som är godkända enligt beslut 85/377.
- 127 Sökandena anser förutom denna kritik att det är lämpligt att från hypotetiska bruttoinkomster dra av, utöver sådana rörliga kostnader som utgifter för uppfödning, även ett visst antal andra icke rörliga kostnader som försvinner i och med att mjölkproduktionen upphör. Bland de sistnämnda kostnaderna finns utgifterna för ”bränsle”, ”hyra av maskiner”, ”löner” och utgifterna för ”vatten och elektricitet” och för ”material”, såsom framgår av tabellerna A och B, vilka generaladvokaten också har återgett i punkt 64 i förslaget till avgörande.

- 128 Den sakkunnige gjorde i sitt svar på sökandenas kritik avseende begreppet rörliga kostnader vid sammanträdet gällande att avvikande definitioner av dessa begrepp inte har några följder, eftersom sökandena även har föreslagit att samma kostnader skall dras av från de hypotetiska inkomsterna, oberoende av om de utgör "rörliga kostnader" eller "andra icke rörliga kostnader som skall dras av".

c) Utfodringskostnaden

- 129 I enlighet med vad som framgår av punkterna 122 och 123 i förevarande dom har den sakkunnige endast angett utgifterna för utfodring i NLG per ko, såsom dessa framgår av statistiken för varje region. Till skillnad från parterna har den sakkunnige inte beräknat något sammanlagt belopp motsvarande utfodringskostnaden per regleringsår och besättning för att inte bli tvungen att vid en sådan beräkning stödja sig på det sammanlagda antal kor som utgör den besättning som är nödvändig för att producera de kvantiteter som tilldelats varje sökande. Utgifterna för utfodring per djur uppgår följaktligen för den nordliga regionens del till 1 391 NLG under regleringsåret 1984/1985, 1 398 NLG under regleringsåret 1985/1986, 1 319 NLG under regleringsåret 1986/1987, 1 129 NLG under regleringsåret 1987/1988, 1 142 NLG under regleringsåret 1988/1989 och för den västliga regionen till 1 622 NLG under regleringsåret 1984/1985, 1 589 NLG under regleringsåret 1985/1986, 1 517 NLG under regleringsåret 1986/1987, 1 286 NLG under regleringsåret 1987/1988 och 1 229 NLG under regleringsåret 1988/1989.
- 130 Eftersom sökandenas anmärkning avseende bristande differentiering av utgifterna per region — såsom konstaterats i punkt 80 i förevarande dom — kan lämnas utan avseende, finns det således inte någon anledning att anse att dessa siffror inte är skäliga och rimliga.

d) Utgifterna inom posten ”hyra och underhåll av maskiner”

- 131 Sökandena har hävdatt att posten ”hyra och underhåll av maskiner” är inexakt. Denna post avser utgifter för utrustning och samtliga sådana anläggningstillgångar som traktorer, skördemaskiner, ladugårdar, mjölkningsmaskiner och kylanläggningar.
- 132 Sökandenas kritik av beräkningen av nämnda utgifter kan emellertid inte godtas, även om de belopp som de har angett och de belopp som den sakkunnige har beaktat avsevärt skiljer sig från varandra.
-
- 133 Enligt den sakkunniges förklaringar vid sammanträdet förklaras skillnaden i resultaten inte av att olika poster har inkluderats i de rörliga kostnaderna, utan den beror på att han, i motsats till de källor som sökandena har använt, i dessa kostnader har inberäknat avskrivningar respektive utgifter i samband med finansieringen av maskinerna. Han har motiverat denna metod med att han inom ramen för beräkningen av de alternativa inkomsterna inte beaktade något belopp motsvarande ett kapital som frigjorts i egenskap av maskiner och anläggningstillgångar.
- 134 Detta förfarande för uppskattning av de utgifter som motsvarar nämnda post faller inom den logik och den metod som den sakkunnige valt för att bestämma det frigjorda kapitalet. Metoden grundas bland annat på antagandet att det frigjorda kapitalet inte uppgår till belopp som är tillräckliga för att återställa mjölkbesättningen när produktionen återupptas. Av den sakkunniges förklaringar framgår däremot att den omständigheten att mjölkproduktionen upphör har till följd att sökandena gör inbesparingar på utgifterna för hyra och underhåll av maskiner och anläggningstillgångar. Den sakkunnige har följaktligen inte beaktat maskinerna och anläggningstillgångarna inom ramen för uppskattningen av det frigjorda kapitalet utan har beaktat dem vid uppskattningen av de rörliga kostnaderna.

- 135 Det kan inte ifrågasättas att dessa ekonomiska bedömningar är logiska och förefaller motsvara den ekonomiska verkligheten för sökandenas jordbruk. De har dessutom inte anfört någon detaljerad kritik mot dessa bedömningar.

e) Beaktandet av överproduktionen av mjölk

- 136 Medan sökandena har hävdats att de inte kan godta de utgifter för "odlade och andra produkter" som den sakkunnige har beaktat, har kommissionen gjort gällande att siffran för "odlade och andra produkter" som inte har konsumerats inom ramen för jordbruket skall ersättas av uppgiften om "produktionskostnaderna för dessa odlingar".
- 137 Enligt den sakkunnige omfattar posten "odlade och andra produkter" belopp varigenom han har försökt bedöma de ekonomiska verkningarna av en viss överskattning av mjölkproduktionen. Överskattningen förklaras, såsom redan framgår av punkt 113 i förevarande dom, av att den sakkunnige ansåg det ändamålsenligt att avrunda det antal kor som är nödvändigt för att producera de beviljade mjölkkvantiteterna till närmast större enhet. Medan denna post enligt hans förklaringar omfattar sålt foder, överskott av mjölk i förhållande till de kvantiteter som levererats eller konsumerats av sökandena själva och eventuella subventioner inom ramen för nedsättningen av mjölkkvoterna, är avsikten med posten "utfodring av andra djur" att schablonmässigt uppskatta den fördel som varje sökande drar av de kvantiteter som de själva konsumerat samt av det foder som har använts för utfodring av andra djur som finns på ett jordbruk med inriktning på mjölkproduktion.
- 138 De belopp som har skrivits in under dessa två poster dras enligt den sakkunnige av från de rörliga kostnaderna. Enligt vad han själv har uppgett har han under dessa poster beaktat tillkommande ekonomiska fördelar i förhållande till den hypotetiska mjölkproduktionen.

- 139 Ett avdrag för dessa belopp från de rörliga kostnaderna förefaller rimligt mot bakgrund av vad den sakkunnige har anfört i fråga om skillnaden mellan de levererade mjölkkvantiteterna och de producerade kvantiteterna. Eftersom sökandena får ekonomiska fördelar som har sitt ursprung i produktionen av mjölk utöver de hypotetiska referenskvantiteterna — som är de enda kvantiteter som kan vara föremål för ett skadestånd — utgör sådana fördelar i själva verket ett ekonomiskt värde som antingen är lika med en ytterligare hypotetisk inkomst eller med inbesparade utgifter.
- 140 Posten ”utfodring av andra djur” kan för övrigt inte ifrågasättas, eftersom sökandena har medgett att andra djur, bland annat höns, även förekommer i jordbruk som i hög grad är specialiserade på mjölkproduktion.
-
- 141 Det finns följaktligen inte något hinder för att beakta denna minskning av utgifterna i samband med mjölkproduktionen.

f) Den dubbla bokföringen av utgifterna för insemination och andra utgifter

- 142 Eftersom sökandena hade påstått att utgifterna för utsäde, plantor och växtskyddsmedel hade beaktats två gånger, första gången i egenskap av ”andra rörliga utgifter” och andra gången i egenskap av ”utgifter för odlingar”, förklarade den sakkunnige vid sammanträdet att den förstnämnda posten omfattar utgifterna för insemination, hälsovård, utsäde och plantor, skydd av plantor och halm medan den sistnämnda posten omfattar utgifterna för uppfödning.
- 143 Förklaringen är övertygande. Sökandenas argument avseende dubbel bokföring av vissa poster, såsom utgifterna för insemination, kan följaktligen inte godtas.

g) Kritiken avseende den areal som har beaktats eller skall beaktas

- 144 Sökandenas kritik av den omständigheten att kostnaderna per hektar för foderplantor och kostnaderna per hektar för odlingsmark har beaktats med motiveringen att hektararealen för foderodlingar, vilken endast skulle beaktas, inte motsvarar den sammanlagda arealen av odlingsmarken kan inte godtas. Sökandena har nämligen inte närmare angett på vilket sätt denna skillnad i fråga om odlingar kan påverka den sakkunniges resultat.
- 145 Kommissionen anser att den omständigheten att uppgifter saknas om det antal hektar per kategori odlingar som varje sökande har kan påverka bestämmandet av de rörliga kostnaderna utan att dock i detalj ange vilken betydelse en sådan verkan har.
- 146 Domstolen konstaterar omgående att denna kritik följaktligen inte kan godtas.

h) Den individuella lönsamheten

- 147 Vad gäller kommissionens kritik att den sakkunnige har underlåtit att undersöka varje jordbruks individuella lönsamhet är det i detta sammanhang, till den relevanta delen i samband med de rörliga kostnaderna, tillräckligt att hänvisa till vad som anförts i punkterna 114—116 i förevarande dom.
- 148 Av vad som anförts ovan följer att de förklaringar som den sakkunnige har lämnat till de av honom fastlagda beloppen för de rörliga kostnaderna förefaller rimliga och skäligen, i synnerhet vad beträffar metoden för beräkning av dessa,

vilken skiljer sig från den metod som parterna använt. Den sakkunniges siffror skall följaktligen godtas, särskilt då sökandena inte har framfört någon avgörande kritik mot en sådan beräkningsmetod och inte har åberopat något argument eller någon grund som kan kullkasta den sakkunniges metod.

- 149 De sammanlagda rörliga kostnader som sökandena skulle ha haft under normala omständigheter uppgår således till 756 323 NLG för J.M. Mulder, 607 116 NLG för W.H. Brinkhoff, 574 588 NLG för J.M.M. Muskens och 773 196 NLG för Tj. Twijnstra.

2. Kostnaden för utomstående arbetskraft

- 150 Parterna är ense om huruvida avdrag skall göras, och i så fall med vilket belopp, för kostnader som hänför sig till användningen av anställda arbetstagare. Det står klart att denna tvistefråga inte rör kostnaderna för underleverantörskontrakt avseende vissa säsongarbeten och korttidsarbeten.
- 151 Kommissionen har hävdats att det är nödvändigt att beakta produktionskostnader som har sitt ursprung i att ett visst antal arbetstimmar har utförts av anställda arbetstagare såsom kostnader som påminner om de rörliga kostnaderna. Kommissionen har i detta avseende, per sökande och regleringsår, beaktat de belopp som generaladvokaten har hänvisat till i punkt 74 i sitt förslag till avgörande. Siffrorna grundas enligt kommissionen på en årlig arbetstid på 60 timmar per ko, multiplicerad med det antal kor som fanns på varje jordbruk i början av perioden för avstående från saluförande. Kommissionen har av detta sammanlagda antal timmar som har använts för besättningen dragit av de 2 496 timmar som ägaren anses ha arbetat själv, varvid de återstående timmarna motsvarar de arbetstimmar som har utförts av anställda arbetstagare.

- 152 Sökandena har hävdad att de aldrig har använt några anställda arbetstagare. De har ifrågasatt principen om beaktande av kostnaden för utomstående arbetskraft bland annat därför att användningen av anställda arbetstagare på nederländska jordbruk under normala omständigheter inte överskrider 4 procent av den sammanlagda arbetskraften på ett jordbruk. Sökandena har gjort gällande att kommissionen själv inte har beaktat några sådana lönekostnader vare sig i beslut 85/377 eller i förslaget till rådets förordning (EEG) av den 13 maj 1993 om erbjudande om ersättning till vissa mjölkproducenter eller mjölkprodukter som tillfälligt har förhindrats att utöva sin verksamhet (KOM (93) 161 slutlig, EGT C 157, s. 11), vilken blev förordning nr 2187/93 efter att rådet gjort vissa ändringar av förslaget.
- 153 Sökandena godtog vid förhöret den 20 maj 1996 siffran 60 arbetstimmar per ko och år, vilken kommissionen hade föreslagit.
- 154 Den sakkunniges uppfattning skiljer sig betydligt från kommissionens uppfattning. Han anser att fastställelsen av det antal timmar som innehavaren av en hypotetisk referenskvantitet förfogar över förutsätter att hänsyn inte enbart tas till det arbete som jordbrukaren själv utför utan även till det arbete som hans familjemedlemmar utför. Med stöd av statistik från LEI har den sakkunnige som grund för beräkningen tagit de 2 496 arbetstimmar under respektive år (det vill säga 312 dagar i förhållande till 8 timmar per dag) som jordbrukaren själv arbetar på sitt jordbruk, till vilka enligt den sakkunniges uppgifter kommer en arbetstid som hans familjemedlemmar använder, vilken skall uppskattas till 80 procent av jordbrukarens arbete. Sammanlagt förfogar jordbrukaren och hans familj således över 4 492 arbetstimmar per år.
- 155 Användningen av utomstående arbetskraft blir enligt den sakkunnige endast nödvändig när jordbruket har behov av fler arbetstimmar än dessa 4 492 timmar som utförs av jordbrukaren och hans familj. Behovet av arbetstimmar på varje enskilt jordbruk beror enligt honom på besättningens storlek.

- 156 Efter att med hjälp av en så kallad standardproduktionsenhet ha uppskattat den nödvändiga arbetstiden per ko och år har den sakkunnige konstaterat ett behov av utomstående arbetskraft endast i Tj. Twijnstras jordbruk och endast under regleringsåret 1985/1986, varvid behovet, såsom framgår av den tabell som generaladvokaten har återgett i punkt 75 i sitt förslag till avgörande, uppgår till 1,35 NLG per 100 kg levererad mjölk.
- 157 Även om sökandena har uppgett sig godta det resultat som den sakkunnige har kommit fram till genom att i sin uppskattning beakta familjemedlemmarna, har de likväl upprepat sin kritik genom att utförligt bestrida att de har använt utomstående arbetskraft och att deras familjemedlemmar har deltagit i arbetet. Antalet arbetstimmar per ko är snarare beroende av hur stort jordbruket är och hur det fungerar än av i vilken region det är beläget. Det skulle dessutom vara möjligt för en jordbrukare att genomföra flera arbetstimmar än vad den sakkunnige har angett.
- 158 Kommissionen har åberopat den kompromiss som träffades vid förhöret den 20 maj 1996 enligt vilken J.M. Mulder och Tj. Twijnstra har utfört 60 arbetstimmar per ko och år och W.H. Brinkhoff och J.M.M. Muskens 65 timmar.
- 159 Den sakkunniges statistiska tillvägagångssätt bygger på antagandet att sökandenas familjemedlemmar under perioden i fråga hade hjälpt till med uppgifter som hänger samman med mjölkproduktionen. Detta antagna arbete har enligt den sakkunnige gjort det möjligt för sökandena att, med undantag av ett enda regleringsår för mjölk i Tj. Twijnstras fall, avstå från att anställa arbetskraft.
- 160 Enligt den sakkunniges resonemang måste detta antagande, vad gäller de alternativa inkomsterna, leda till att den inkomst som familjemedlemmarna antas ha erhållit från annat lönearbete under den period då mjölkproduktionen var avbruten nödvändigtvis skall tilläggas varje sökandes alternativa inkomster. I annat fall skulle det ekonomiska tillvägagångssättet inte vara konsekvent.

- 161 Den sakkunnige bestred vid sammanträdet inte sökandenas slutsatser att hans beräkningsmetod som grundas på statistiska uppgifter avseende användningen av utomstående arbetskraft inte utesluter att sökandena skulle ha kunnat producera de beaktade kvantiteterna utan sådan arbetskraft. Den sakkunnige har inte heller motbevisat påståendena att sökandena i verkligheten aldrig har använt några anställda arbetstagare och de resultat som framgår av sakkunnigutlåtandet kan inte utgöra en exakt beskrivning av situationen hos var och en av sökandena.
- 162 Sådana påståenden saknar emellertid inte heller en viss tvetydighet. Sökandena anser nämligen att deras behov av arbetstimmar per ko och år är större än vad den sakkunnige har uppgett, samtidigt som de har påstått att de själva kan genomföra en större arbetsuppgift utan att behöva hjälp från sina familjemedlemmar eller från anställda arbetstagare.
- 163 I detta avseende konstaterar domstolen att de resultat som den sakkunnige har nått med tillämpning av de statistiska värdena varken gör det möjligt att anta förekomsten av utomstående arbetskraft eller tillbakavisa sökandenas påstående att de inte har haft hjälp av sina familjemedlemmar. Eftersom användningen av de statistiska värdena inte nödvändigtvis leder till att de faktiska omständigheter som kännetecknar sökandenas yrkesverksamhet inte skall beaktats, skall hänsyn således tas till dessa omständigheter.
- 164 Kommissionen, som har uppmanats att dels motivera behovet att i de rörliga kostnaderna inberäkna kostnaden för utomstående arbetskraft och fastställa dess omfattning, dels visa att sökandena faktiskt har använt anställda arbetstagare, har emellertid — såsom generaladvokaten har påpekat i punkt 77 i sitt förslag till avgörande — inte framfört något argument för att motivera varför kostnaderna för arbete som utförts av utomstående skall beaktas och har inte åberopat någon konkret uppgift som gör det möjligt att sluta sig till att anställda arbetstagare har använts. Kommissionen har vidare själv i sitt förslag till förordning avstått från att beakta denna omständighet i beräkningsunderlaget.

- 165 Eftersom sökandenas påståenden att de aldrig har haft några anställda arbetstagare varken har kullkastats genom ett statistiskt tillvägagångssätt eller motbevisats genom kommissionens argumentation, skall domstolen från de rörliga kostnaderna utesluta utgifterna för användningen av anställda arbetstagare.
- 166 Följaktligen skall endast de rörliga kostnader som har fastställts i punkt 149 i förevarande dom dras av från de hypotetiska inkomsterna.

D — *De alternativa inkomsterna*

1. Relevansen av de genomsnittliga alternativa inkomsterna och de faktiska alternativa inkomsterna

- 167 De alternativa inkomsterna är i princip — såsom generaladvokaten har påpekat i punkt 79 i sitt förslag till avgörande — faktiska inkomster från verksamheter som faktiskt har utövats. Således skall hänsyn tas till samtliga summor som sökandena faktiskt har erhållit i detta avseende, i synnerhet med anledning av att endast den faktiska skadan skall ersättas.
- 168 Enligt den allmänna principen, om vilken det erinras i punkt 33 i mellandomen, att den skadelidande måste visa att han har handlat med rimlig aktsamhet för att begränsa skadans omfattning, inbegriper den alternativa inkomsten emellertid den inkomst som en sökande hade kunnat erhålla genom att på ett förnuftigt sätt ägna sig åt ersättningsverksamheter. Denna princip leder till att de genomsnittliga alternativa inkomsterna under alla omständigheter är relevanta, om inte de faktiska inkomsterna är högre.

- 169 Sökandena har inte bestridit att de själva väsentligen har stött sig på statistiska värden för att fastställa sina alternativa inkomster och att deras uppgifter och siffror avseende verksamheter som faktiskt har utövats är ofullständiga och föga detaljerade, i den mån de har lagt fram några sådana.
- 170 Av dessa överväganden följer att man först måste fastställa de genomsnittliga alternativa inkomster som sökandena borde ha erhållit tack vare de olika produktionsfaktorerna för att sedan jämföra dem med de belopp som de påstår sig ha erhållit från verksamheter som de faktiskt har utövats. För att undvika risken för en snedvridning av underlaget för denna jämförelse, vilken såväl svarandeinstitutionerna som den sakkunnige har åberopat, är det de sammanlagda beloppen för hela den period som är relevant för skadeståndet som skall jämföras och inte respektive belopp per regleringsår.

2. Inkomsten från det frigjorda kapitalet

- 171 Sökandena har inledningsvis ifrågasatt principen att räntorna skall betraktas som en inkomst från hypotetiskt kapital. Enligt sökandena har det kapital som har erhållits från försäljningen av korna återinvesterats i ersättningsverksamheter. Mer allmänt kan räntorna endast beaktas om de även betraktas som räntor inom ramen för den hypotetiska inkomsten.
- 172 Parterna har vidare inte kunnat komma överens om vare sig de sammanlagda belopp som skall beaktas såsom värdet av det frigjorda kapitalet eller de beståndsdelar som utgör det frigjorda kapitalet. Av diskussionerna framgår bland annat att parterna är oense om priset för korna, om huruvida det är välgrundat att beakta vissa andra beståndsdelar som utgör det frigjorda kapitalet samt om de räntesatser som skall tillämpas på det kapital som skall beaktas.

- 173 Rådet och kommissionen har uppskattat den inkomst som varje sökande skulle ha kunnat erhålla från det frigjorda kapitalet då mjölkproduktionen upphörde till 6 700 NLG per ko. Detta belopp består enligt närmare uppgifter från kommissionen av 3 800 NLG som kapital avseende ladugårdarna, silorna och jordbruksmaterialet, 1 100 NLG som kapital avseende mjölkkningsmaskinerna och kylanläggningarna och 1 800 NLG såsom priset för en mjölkko.
- 174 Kommissionen har tillagt att det kapital på 6 700 NLG per ko, vilket frigjordes vid den tidpunkt då mjölkproduktionen avbröts, bör vara disponibelt fram till dess att mjölkproduktionen återupptas och under denna period löpa med ränta enligt en räntesats på 5,5 procent. Under dessa omständigheter uppgår inkomsten till 368,50 NLG per ko och år.
-
- 175 Sökandena anser däremot inledningsvis att bokföringsvärdet av en mjölkko i medeltal uppgår till 3 100 NLG. Slaktvärdet av en sådan ko, vilket de anser mer lämpat för bestämmandet av de alternativa inkomsterna, uppgick i slutet av 1970-talet emellertid till 1 630 NLG. Genom att omvandla detta värde till den uteblivna produktionen per kg mjölk på grundval av räntor som beräknats enligt en årlig räntesats på 5,5 procent och en produktivitet uppgående till 5 500 kg mjölk per ko och år har sökandena kommit fram till ett belopp om 1,63 NLG per 100 kg. Enligt dem skall inkomsten från det frigjorda kapitalet inte i något fall överskrida 3,10 NLG per 100 kg mjölk.
- 176 Sökandena har slutligen, mot de beståndsdelar som enligt svarandeinstitutionerna utgör frigjort kapital, anfört tre kritiska anmärkningar, såsom generaladvokaten har anfört i punkterna 87—89 i sitt förslag till avgörande. Sökandena har för det första inte godtagit beaktandet av ett frigjort kapital som motsvarar produktionsstillgångarna såsom ladugårdarna, mjölkkningsmaskinerna och kylanläggningarna. De har för det andra hävdats att marknadsvärdet av en ko som såldes i början av deras åtagande att avstå från saluförande var klart lägre än det värde som kommissionen har godkänt. Sökandena har för det tredje inte godtagit att räntesatserna beaktas vid beräkningen av inkomsterna från det frigjorda kapitalet.

- 177 Vad gäller produktionsanläggningarna har sökandena gjort gällande att de, i motsats till vad kommissionen anser, har varit tvungna att underhålla anläggningstillgångarna, bland annat med avseende på andra verksamheter, och inte har erhållit någon inkomst från dem. Även om de hade sålt material, skulle dess marknadsvärde ha varit minimalt.
- 178 Kommissionen har svarat att den har förutsett en återanvändning av produktionsanläggningarna till andra ekonomiska ändamål genom att endast beakta 50 procent av underhållskostnaderna.
- 179 Vad gäller värdet av en ko har sökandena, enligt vad de själva har uppgett, åberopat det gängse priset vid den tidpunkt då deras period för avstående från saluförande började. Kommissionen har beträffande skillnaden mellan sökandenas siffra 3 100 NLG och sin egen siffra 6 700 NLG påpekat att detta belopp inbegriper kostnaderna för mjölkproduktion per ko. Vad gäller värdet av en slaktko har kommissionen konstaterat att skillnaden mellan sökandenas siffra, som är 1 630 NLG per ko, och den siffra som kommissionen har beaktat och som uppgår till 1 800 NLG, är relativt obetydlig.
- 180 Den sakkunnige har uppskattat värdet på grundval av ett frigjort kapital på 2 358 NLG per ko, det nödvändiga antalet kor vid det återupptagande som avsetts att äga rum år 1984 eller 1985 och avkastningsräntan på detta kapital, med avdrag för inflationstakten eller med tillägg för deflationstakten, ger upphov till de inkomster som återfinns i den tabell som generaladvokaten har återgett i punkt 91 i sitt förslag till avgörande.
- 181 För att förtydliga dessa siffror har den sakkunnige erinrat om de ekonomiska skälen till varför han endast har beaktat kapitalet från försäljningen av kor. Enligt hans förklaringar måste jordbrukaren genom bokföringsmässiga avskrivningar och försäljning av besättningen vid den tidpunkt då produktionen upphör ha sparat det belopp som är nödvändigt för att återställa besättningen. Den sakkunnige har följaktligen — för att uppskatta det nödvändiga kapitalet — stött sig på ett värde sammansatt dels av det kapital som jordbrukaren fick från

försäljningen av korna, dels av de avskrivningar som annullerades den dag då produktionen upphörde, vilket värde motsvarar kostnaden för anskaffning av mjölkkor samma dag.

- 182 Den sakkunnige har inte beaktat samma pris per ko som kommissionen, eftersom jordbrukaren, för att starta mjölkproduktionen på nytt, skall investera i en besättning sammansatt av 25 procent kor i den första laktationsperioden, 25 procent kor i den andra laktationsperioden, 25 procent kor i den tredje laktationsperioden och 25 procent kor i den fjärde laktationsperioden. Med beaktande av en sådan sammansättning av besättningen har hans beräkningar lett till ett genomsnittligt anskaffningspris för en ko uppgående till 2 358 NLG.
-
- 183 Kommissionen har svarat att en sådan sammansättning av besättningen inte är lämplig. Kommissionen anser att den sakkunnige vid sidan om antalet mjölkkor borde ha tagit hänsyn till antalet kvigor över två år och antalet kvigor under två år. Kommissionen har uppgett ett pris på 2 390 NLG för en mjölkko och 2 265 NLG för en kviga över två år.
- 184 De andra två beståndsdelar som kommissionen har grundat sin beräkning på — nämligen mjölkkningsmaskinerna och kylanläggningarna å ena sidan och ladugårdarna och silorna å andra sidan — ingår i den sakkunniges rapport antingen bland de rörliga kostnaderna, såsom utgifter motsvarande avskrivningar respektive utgifter för finansiering av maskiner och anläggningstillgångar eller utgifter för hyra av dem (se punkt 133 i förevarande dom), eller har inberäknats i inkomsterna från de frigjorda markområdena, såsom ladugårdarna och silorna.
- 185 Den procentsats som den sakkunnige har tillämpat på det beaktade värdet per ko för att erhålla avkastningen är den procentsats som de lokala sparkassorna erbjudit med avdrag för inflationen.

- 186 Kommissionen har inte godtagit att ett avdrag för inflationen görs från de räntesatser som tillämpas på de frigjorda kapitalen.
- 187 Den beräkningsmetod som den sakkunnige har tillämpat förefaller rimlig och övertygande, dock med undantag av avdraget för inflationen.
- 188 Av de närmare förklaringar som den sakkunnige lämnade vid sammanträdet framgår för det första att beaktandet av endast de kor som hör till besättningen vid den tidpunkt då produktionen upphör inte i sig kan snedvrída beräkningen av kapitalet från försäljningen av korna. För att återställa nämnda besättning vid den tidpunkt då produktionen återupptas har nämligen endast de kor beaktats som är nödvändiga för att producera den tilldelade mjölkkvoten. Med beaktande av utvecklingen av produktionen är deras antal mindre än antalet kor som sålts vid den tidpunkt då mjölkproduktionen upphörde.
- 189 Det är för det andra inte heller möjligt att godta kommissionens kritik avseende de olika kategorier kor som skall ingå besättningens sammansättning, eftersom dessa kategorier, enligt vad som framgår av förklaringarna vid sammanträdet, har beaktats.
- 190 Kommissionens kritik avseende det avdrag för inflationen som har gjorts från räntesatserna kan däremot godtas, såsom generaladvokaten har anfört i punkt 94 i sitt förslag till avgörande. Med beaktande av det stabila nominella penningvärdet och höjningen av konsumentpriserna minskar kapitalinkomsten i takt med att pengarnas köpkraft minskar. För att motverka denna minskning, som drabbar innehavaren av kapital, skall inflationen beaktas i fastställandet av räntesatsen, som utgör en sorts inkomst från kapitalet. Om så inte vore fallet, skulle förlusterna till följd av inflationen bäras av dem som har rätt till skadestånd, det vill säga av sökandena.

- 191 Med beaktande av vad som anförts ovan och med tillämpning av de räntesatser som den sakkunnige beaktat före avdraget för inflationen, nämligen 7,65 procent under regleringsåret 1984/1985, 6,46 procent under regleringsåret 1985/1986, 6,36 procent under regleringsåret 1986/1987, 5,97 procent under regleringsåret 1987/1988 och 7,4 procent under regleringsåret 1988/1989, skall J.M. Mulders sammanlagda inkomst från det frigjorda kapitalet uppskattas till 49 370 NLG, W.H. Brinkhoffs inkomst till 40 596 NLG, J.M.M. Muskens inkomst till 37 499 NLG och Tj. Twijnstras inkomst till 47 179 NLG.

3. Inkomsten från de frigjorda markområdena

- 192 Sökandena har hävdad att de inte har hyrt ut sina markområden under avbrottet i mjölkproduktionen och motsätter sig således i princip kommissionens metod enligt vilken denna kategori inkomster skall bestämmas på grundval av en genomsnittlig arrendavgift per hektar för en jordbruksfastighet som är belägen i de regioner där respektive jordbruk är etablerat.
- 193 Efter förhöret den 20 maj 1996 har sökandena emellertid inte längre bestridit de hektarvisa arrendavgifter som kommissionen har beaktat — nämligen 435 NLG under regleringsåret 1984/1985, 443 NLG under regleringsåret 1985/1986, 468 NLG under regleringsåret 1986/1987, 490 NLG under regleringsåret 1987/1988 och 478 NLG under regleringsåret 1988/1989 — varvid dessa priser har beräknats på grundval av den genomsnittliga arrendavgiften per hektar för en jordbruksfastighet som är belägen i den region där det berörda jordbruket är etablerat.
- 194 Trots enigheten om arrendavgifterna har experten inte använt sig av dessa belopp, eftersom dessa priser inte omfattar hyran för byggnader. Han har genom att höja arrendavgifterna med byggnadernas uthyrningsvärde kommit fram till följande arrendavgifter per hektar för den nordliga regionen: 642 NLG under regleringsåret 1984/1985, 653 NLG under regleringsåret 1985/1986, 659 NLG under regleringsåret 1986/1987, 699 NLG under regleringsåret 1987/1988 och

685 NLG under regleringsåret 1988/1989, och för den västliga regionen: 538 NLG under regleringsåret 1984/1985, 558 NLG under regleringsåret 1985/1986, 528 NLG under regleringsåret 1986/1987, 529 NLG under regleringsåret 1987/1988 och 577 NLG under regleringsåret 1988/1989.

- 195 Enligt den sakkunnige utgjorde de byggnader som frigjordes under avbrottet i produktionen inte något disponibelt kapital utan kunde hyras ut tillsammans med de frigjorda markområdena. Byggnadernas värde skall följaktligen inberäknas i ersättningsinkomsten från de frigjorda markområdena genom att beakta det genomsnittliga beloppet för utarrendering av markområden, inbegripet byggnaderna.
- 196 För att sedan beräkna den sammanlagda inkomsten från uthyrning av markområden och därtill hörande byggnader har den sakkunnige multiplicerat arrendeavgiften med det antal hektar som varje sökande skulle ha behövt för att producera de hypotetiskt tilldelade kvantiteterna. Detta antal varierar enligt sökandenas egna förklaringar från regleringsår till regleringsår i förhållande till det antal kor som är nödvändigt för att upprätthålla mjölkproduktionen.
- 197 Svarandeinstitutionerna anser att detta värde, som är hänförligt till byggnaderna, utgör kapitalinkomst, såsom konstaterats i punkt 173 i förevarande dom. Kommissionen har dessutom påtalat att arrendeavgifterna avseende markområdena och byggnaderna är osäkra till beloppet. Sökandena har gjort gällande att den sakkunniges metod innebär att de skulle ha varit tvungna att söka annan bostad, vilket skulle ha medfört utgifter som bör dras av från inkomsterna från de frigjorda markområdena.
- 198 Det är uppenbart och det har dessutom inte ifrågasatts av parterna att de byggnader som frigjordes genom avbrottet i mjölkproduktionen har kunnat användas inom ramen för alternativa verksamheter. Deras alternativa användning utgör ett mervärde som skall beaktas vid fastställelsen av de genomsnittliga alternativa inkomsterna. Medan kommissionen anser att detta mervärde skall beaktas i beräkningen av det frigjorda kapitalet, har den sakkunnige beaktat det

som en beståndsdel i inkomsten från jorden såsom produktionsfaktor och på ett övertygande sätt motiverat de ekonomiska skälen för denna metod.

199 Vad gäller beräkningen av de sammanlagda inkomsterna från uthyrningen av markområden och byggnader har anpassningen av arealerna för varje regleringsår med hänsyn till behovet av kor inte föranlett den sakkunnige att närmare ange det antal hektar per sökande och regleringsår som han själv anser nödvändigt. Av den tabell rörande nämnda inkomster som generaladvokaten har återgett i punkt 95 i sitt förslag till avgörande framgår endast att den hänförs till en genomsnittlig areal som för J.M. Mulders del uppgår till 42 ha, för W.H. Brinkhoffs och J.M.M. Muskens del till 24 ha var och för Tj. Twijnstras del till 54 ha.

200 De uppgifter i sökandenas "schadereports" som har bifogats deras replik förefaller — med undantag av Tj. Twijnstras — i stort motsvara verkligheten, särskilt som det antal mjölkkor som sökandena anser nödvändigt i detta sammanhang är ungefär detsamma som den sakkunnige har uppgett. Det förefaller således skäligt att — i likhet med generaladvokaten i fotnot 22 i sitt förslag till avgörande — beakta följande arealer: J.M. Mulder: 46 ha under år 1984, 43,5 ha under år 1985, 41,5 ha under år 1986, 38 ha under år 1987 och 36 ha under år 1988. W.H. Brinkhoff: 27 ha under åren 1984, 1985 och 1986, 25 ha under år 1987 och 23 ha under år 1988. J.M.M. Muskens: 29 ha under år 1984, 28 ha under år 1985, 26,5 ha under år 1986, 24,5 ha under år 1987 och 23,5 ha under år 1988, samt Tj. Twijnstra: 54 ha under åren 1984—1988.

201 Vad gäller kategorin inkomster från de frigjorda markområdena framgår det, med beaktande av justeringen av arealerna i föregående punkt, av handlingarna i målet inga uppgifter som utgör skäl att ifrågasätta den sakkunniges resultat. Under dessa omständigheter skall den sammanlagda inkomsten från de frigjorda markområdena uppskattas uppgå till 103 796 NLG för J.M. Mulders del,

80 746 NLG för W.H. Brinkhoffs del, 61 692 NLG för J.M.M. Muskens del och 110 764 NLG för Tj. Twijnstras del.

4. Inkomsten till följd av den frigjorda arbetstiden

- 202 Kommissionen anser och sökandena har inte bestridit att den inkomst som möjliggjordes genom att arbetstid frigjordes då mjölkproduktionen upphörde är den inkomst som jordbrukaren ensam skulle ha kunnat förvärva genom att utöva en eller flera andra verksamheter. Jordbrukarens familjemedlemmar omfattas däremot inte av beräkningen.
- 203 Vad gäller sätten att fastställa denna inkomst har kommissionen, i fråga om beräkningen av kostnaden för utomstående arbetskraft, grundat sig på en årlig arbetstid uppgående till 2 496 timmar. Denna siffra multipliceras sedan med jordbruksarbetarnas genomsnittliga timlön under respektive regleringsår, nämligen 14,80 NLG under regleringsåret 1984/1985, 15,14 NLG under regleringsåret 1985/1986, 15,46 NLG under regleringsåret 1986/1987, 15,62 NLG under regleringsåret 1987/1988 och 15,88 NLG under regleringsåret 1988/1989. Genom att dividera resultatet av denna operation med den referenskvantitet som varje sökande tilldelats och multiplicera det således erhållna resultatet med 100 har kommissionen kommit fram till en lön i NLG per 100 kg mjölk.
- 204 Sökandena godtog kommissionens siffror och beräkningar vid förhöret den 20 maj 1996. De åberopade likväl sin faktiska situation såsom den beskrivits i deras efter mellandomen ingivna inlägga.

- 205 Vad gäller den hypotetiska inkomst som jordbrukaren ensam kan förvärva har den sakkunnige beaktat samma antal årliga arbetstimmar och samma genomsnittliga timlön som de som har angetts i punkt 203 och som parterna har enats om.
- 206 Den sakkunnige anser däremot att det, utöver den alternativa inkomst som jordbrukaren ensam förvärfvar genom att använda sin frigjorda arbetstid till andra verksamheter, är nödvändigt att beakta de inkomster som familjemedlemmarna erhåller genom att utöva andra verksamheter. Han har påpekat att det inte är berättigat att underlåta att beakta de timmar som övriga familjemedlemmar har arbetat vid beräkningen av de rörliga kostnaderna, försåvitt inte dessa timmar tas med i beräkningen av ersättningsinkomsterna.
- 207 Denna metod, som innebär att det vid beräkningen av den uteblivna vinsten tas hänsyn till värdet av det arbete som jordbrukarens familjemedlemmar har utfört, är inte övertygande. I den inkomst som beror på den frigjorda arbetstiden är det följaktligen inte möjligt att inberäkna något belopp som motsvarar en eventuell alternativ inkomst som familjemedlemmarna har erhållit.
- 208 Såsom generaladvokaten har anfört i punkt 99 i sitt förslag till avgörande har det inte visats att sökandena skulle ha kunnat få hjälp i betydande omfattning av sina familjemedlemmar. Detta konstaterande har inte på något sätt kullkastats av de detaljerade och ostridiga upplysningar som sökandena har lämnat avseende sin familjesituation som svar på sakkunnigutlåtandet, även om det enligt dessa upplysningar inte kan uteslutas att några av dem under vissa bestämda perioder skulle ha kunnat räkna med att deras familjemedlemmar i viss mån kan delta i jordbruksverksamheten.

- 209 Även om det antas att en jordbrukares familjemedlemmar i själva verket är vana vid att åta sig vissa uppgifter och hjälpa till med vissa verksamheter, finns det inte något som gör det möjligt att tro att detta samarbete tar formen av en riktig sysselsättning eller fortsätter på samma sätt när jordbrukaren ägnar sig åt andra verksamheter eller ändrar sättet att bruka jorden.
- 210 När familjemedlemmarna utövar en alternativ verksamhet utanför jordbruket kan det för övrigt inte antas att de ger jordbrukaren den inkomst som de personligen har erhållit. Det är tvärtom tillåtet för dem att fritt förfoga över avkastningen av en sådan verksamhet.
- 211 Om familjemedlemmarna av egen fri vilja beslutade att ställa sina inkomster till jordbrukarens förfogande och således bidra till familjens inkomst, skulle detta val dessutom vara strikt personligt och skulle inte påverka konstaterandet att familjemedlemmarnas eventuella inkomster inte kan beaktas vid beräkningen av den uteblivna vinsten.
- 212 Med beaktande av vad som anförts ovan skall den sakkunniges tabell — som generaladvokaten har återgett i slutet av punkt 97 i sitt förslag till avgörande — ändras så, att hänsyn endast tas till sökandenas egen arbetstid.
- 213 Genom att i enlighet med vad parterna har enats om endast ta hänsyn till den alternativa inkomst som sökandena själva har erhållit till följd av den frigjorda arbetstiden skall denna inkomst uppskattas till 144 591 NLG för J.M. Mulder, 158 532 NLG för W.H. Brinkhoff, 160 575 NLG för J.M.M. Muskens och 117 680 NLG för Tj. Twijnstra.

E — *Utjämningsräntan*

214 . Av undersökningen av de olika yrkandena i punkterna 41—45 i förevarande dom framgår att sökandena har yrkat utjämningsränta för tiden före den dag då mellandomen avkunnades. Syftet med denna ränta är att ersätta förlusterna till följd av dels det försämrade penningvärdet efter skadans uppkomst, dels de uteblivna vinster som sökandena under normala omständigheter skulle ha kunnat erhålla från mjölkproduktionsverksamheten. Sökandena har i detta avseende hävdat att räntan skall löpa från och med den dag då skadan uppkom och att den skall beräknas i enlighet med nederländska statslåneräntan, nämligen: 7,91 procent under regleringsåret 1984/1985, 7,08 procent under regleringsåret 1985/1986, 6,36 procent under regleringsåret 1986/1987, 6,30 procent under regleringsåret 1987/1988, 6,39 procent under regleringsåret 1988/1989, 7,66 procent under regleringsåret 1989/1990, 8,94 procent under regleringsåret 1990/1991 och 8,63 procent under regleringsåret 1991/1992.

215 Vad gäller ersättningen för de förluster som orsakats av det försämrade penningvärdet är det tillräckligt att hänvisa till punkt 51 i förevarande dom samt till punkt 40 i domen i det ovannämnda målet Grifoni mot Euratom och fastställa att dessa yrkanden är välgrundade.

216 Vad gäller de förluster som följer av de uteblivna vinsterna från mjölkproduktionen hänvisar domstolen — såsom även generaladvokaten på goda grunder har gjort i punkt 105 i sitt förslag till avgörande — till den för medlemsstaterna gemensamma principen att den skadelidandes ekonomiska ställning skall återställas fullt ut, vilken princip även åberopades i punkt 40 i domen i det ovannämnda målet Grifoni mot Euratom. I enlighet med denna princip kan endast en faktiskt uppkommen skada ersättas.

- 217 Sökandena har i detta avseende likväl endast påstått att de skulle ha satt in vinsterna från sin mjölkproduktionsverksamhet på ett bankkonto. Den sakkunnige, vars tillvägagångssätt generaladvokaten har följt, förklarade däremot vid sammanträdet att inkomsterna från mjölkproduktionsverksamheten — liksom för övrigt ersättningsinkomsterna — är inkomster som användes för konsumtion och inte inkomster som kan vara föremål för bankplaceringar.
- 218 Mot bakgrund av såväl den sakkunniges förklaringar som generaladvokatens förslag till avgörande skall det anses att de inkomster som sökandena skulle ha erhållit från mjölkproduktionsverksamheten huvudsakligen skulle ha använts för att tillgodose deras och deras familjs dagliga behov. Sökandena har inte framfört några uppgifter som vederlägger denna uppfattning.
- 219 Även om det inte helt kan uteslutas att en liten, om än minimal, del av inkomsterna skulle kunna placeras i bank eller sparas på annat sätt, kan domstolen inte ta hänsyn till detta, eftersom sökandena, som har bevisbördan i denna fråga, inte har framfört några detaljerade uppgifter härom.
- 220 Av vad som har anförts ovan följer att sökandena har rätt att yrka ränta motsvarande inflationstakten för perioden från och med den dag då skadan uppkom fram till dess att mellandomen avkunnades. Generaladvokaten har i nämnda punkt 105 i sitt förslag till avgörande anført att inflationstakten under åren 1984—1992 enligt Eurostats uppgifter i medeltal uppgick till 1,85 procent. Denna inflationstakt överensstämmer med den som kan härledas från den sakkunniges uppgifter.

- 221 Det förefaller dessutom rimligt och, ekonomiskt sett, lämpligt att det på det sammanlagda skadestånd som sökandena kan göra anspråk på — för att kompensera den skada som följer av det försämrade penningvärdet — skall löpa en årlig ränta på 1,85 procent från och med den dag då var och en av dem under normala omständigheter skulle ha kunnat återuppta mjölkproduktionen fram till den dag då mellandomen avkunnades.

F — *De individuella skadestånden*

- 222 Mot bakgrund av vad som anförts ovan skall domstolen separat för varje sökande fastställa dennes uteblivna vinst. Härvid finns det skäl att jämföra de uppskattade genomsnittliga alternativa inkomsterna med de faktiska alternativa inkomsterna, eftersom endast dessa är relevanta, om de överstiger de genomsnittliga inkomsterna.

1. Skadeståndet till J.M. Mulder

- 223 Vad gäller J.M. Mulder utgörs de priser som skall beaktas av de priser som tillämpades av mejeriet Twee Provinciën dit han levererade sin mjölk. Dessa priser uppgick per 100 kg mjölk till 77,87 NLG år 1984, 78,97 NLG år 1985, 78,77 NLG år 1986, 80,55 NLG år 1987, 85,63 NLG år 1988 och 84,35 NLG år 1989. Med beaktande av dessa uppgifter skall den sammanlagda inkomst som J.M. Mulder skulle ha erhållit från den hypotetiska leveransen av mjölk i enlighet med den sakkunniges beräkning fastställas till 1 353 918 NLG (se punkt 97 i förevarande dom).

- 224 J.M. Mulder skulle från försäljningen av slaktkor och kalvar, såsom anförts i punkt 111 i förevarande dom, ha erhållit sammanlagt 255 980 NLG, vilket är det belopp som den sakkunnige har kommit fram till.
- 225 Från de ovannämnda summorna skall man — i enlighet med vad som har konstaterats i punkt 149 i förevarande dom — dra av ett belopp för de rörliga kostnader som den sakkunnige har beaktat. De rörliga kostnaderna uppgår till sammanlagt 756 323 NLG.
- 226 Vad gäller de tre produktionsfaktorer som utgör de genomsnittliga alternativa inkomsterna kan den inkomst som J.M. Mulder skulle ha erhållit från det frigjorda kapitalet uppskattas till 49 370 NLG, hans inkomst från de markområden som blivit disponibla till 103 796 NLG och den inkomst han skulle ha erhållit från ett alternativt arbete till 144 591 NLG (se punkterna 191, 201 respektive 213 i förevarande dom).
- 227 Enligt principen att den faktiska skadan skall ersättas fullt ut skall de faktiska alternativa inkomsterna läggas till grund för beräkningen av skadeståndet när dessa överstiger beloppet för de genomsnittliga alternativa inkomsterna.
- 228 Vad gäller J.M. Mulders faktiska alternativa inkomster framgår av hans egna uppgifter att han år 1984 sålde en besättning bestående av 70 mjölkkor och tio kvigor på grund av att han inte beviljades någon mjölkkvot. Det är ostridigt att han tvingades sälja dem på föga gynnsamma villkor. Av hans uppgifter framgår dessutom att han utifrån 68 får år 1985 upprättade en fårbesättning som år 1988 omfattade 463 djur. Han hade även ett varierande antal gödtjurar — det vill säga

mellan 2 år 1985 och 49 ett år senare — samt en besättning av am- och dikor, kalvar och kvigor.

- 229 Trots att dessa uppgifter bekräftar att J.M. Mulder har haft faktiska alternativa inkomster och trots att det åligger honom att närmare ange beskaffenheten och storleken av dessa, har han inte försett domstolen med så exakta uppgifter att det kan fastställas att hans faktiska alternativa inkomster har varit högre än de genomsnittliga alternativa inkomsterna och att — med tillämpning av principen om att skadan skall ersättas fullt ut — de faktiska alternativa inkomsterna skall ligga till grund för skadeståndet i stället för de genomsnittliga alternativa inkomsterna.

- 230 Skadeståndet till J.M. Mulder skall följaktligen beräknas i enlighet med beloppen i tabellen nedan:

	Sammanlagt (NLG)
Försäljning av mjölk	1 353 918
Försäljning av kor och kalvar	255 980
Summa (hypotetisk bruttointkomst)	1 609 898
Rörliga kostnader	756 323
Hypotetisk inkomst	853 575
Genomsnittliga alternativa inkomster	
— Kapitalinkomst	49 370
— Inkomst från markområdena	103 796
— Arbetsinkomst	144 591
Summorna av de genomsnittliga alternativa inkomsterna	297 757
Utebliven vinst	555 818

- 231 Med beaktande av allt vad som anförts ovan skall rådet och kommissionen solidariskt förpliktas att till J.M. Mulder som utebliven vinst utge skadestånd

uppgående till sammanlagt 555 818 NLG jämte 1,85 procents årlig ränta från och med den 1 oktober 1984 fram till den dag då mellandomen avkunnades.

- 232 På denna summa skall en årlig dröjsmålsränta på 8 procent löpa från och med den sistnämnda dagen fram till dess att summan faktiskt utbetalas.

2. Skadeståndet till W.H. Brinkhoff

- 233 Vad gäller W.H. Brinkhoff utgörs de priser som skall beaktas av medeltalet av de priser som tillämpades av mejerierna Noord Nederland och Nestlé Nederland Friesland dit han levererade sin mjölk. Dessa priser uppgick per 100 kg mjölk till 77,66 NLG år 1984, 79,55 NLG år 1985, 79,20 NLG år 1986, 80,20 NLG år 1987, och 86 NLG avseende det sista året. Med beaktande av dessa uppgifter skall den sammanlagda inkomst som W.H. Brinkhoff skulle ha erhållit från mjölkleveranserna i enlighet med den sakkunniges beräkning fastställas till 1 075 069 NLG (se punkt 97 i förevarande dom).
- 234 Försäljningen av slaktkor och kalvar skulle ha gett honom, såsom har konstaterats i punkt 111 i förevarande dom, sammanlagt 174 324 NLG, vilket är det belopp som den sakkunnige har kommit fram till.
- 235 Från de ovannämnda summorna skall man — i enlighet med vad som har konstaterats i punkt 149 i förevarande dom — dra av ett belopp för de rörliga kostnader som den sakkunnige har beaktat. De rörliga kostnaderna uppgår till sammanlagt 607 116 NLG.

- 236 Vad gäller de tre produktionsfaktorer som utgör de genomsnittliga alternativa inkomsterna kan den inkomst som W.H. Brinkhoff skulle ha erhållit från det frigjorda kapitalet uppskattas till 40 596 NLG, hans inkomst från de markområden som blivit disponibla till 80 746 NLG och den inkomst han skulle ha erhållit från ett alternativt arbete till 158 532 NLG (se punkterna 191, 201 respektive 213 i förevarande dom).
- 237 Enligt principen att den faktiska skadan skall ersättas fullt ut skall de faktiska alternativa inkomsterna läggas till grund för beräkningen av skadeståndet när dessa överstiger beloppet för de genomsnittliga alternativa inkomsterna.
-

- 238 Vad gäller W.H. Brinkhoffs faktiska alternativa inkomster har han själv anfört att han bedriver vissa jordbruksverksamheter och andra verksamheter såsom underhåll av ung boskap, försäljning av foder, bildande av ett underleverantörsföretag och verksamhet som lastbilschaufför. Även om W.H. Brinkhoff har gjort gällande att hans företag har varit föga framgångsrika, har han inte bestridit kommissionens påståenden att hans faktiska alternativa inkomster under de första tre åren av den period som skadeståndet avser har överstigit de genomsnittliga alternativa inkomsterna.

- 239 Varken de uppgifter som W.H. Brinkhoff har lämnat eller kommissionens uppgifter, som inte innehåller några detaljerade uppgifter och delvis grundas på statistiska uppgifter, gör det emellertid möjligt för kommissionen att exakt och för varje regleringsår fastställa beloppet för sökandens faktiska alternativa inkomster.

- 240 Skadeståndet till W.H. Brinkhoff skall följaktligen beräknas i enlighet med beloppen i tabellen nedan:

	Sammanlagt (i NLG)
Försäljning av mjölk	1 075 069
Försäljning av kor och kalvar	174 324
Summa (hypotetisk bruttoinkomst)	1 249 393
Rörliga kostnader	607 116
Genomsnittliga alternativa inkomster	
— Kapitalinkomst	40 596
— Inkomst från markområdena	80 746
— Arbetsinkomst	158 552
Summorna av de genomsnittliga alternativa inkomsterna	279 894
Utebliven vinst	362 383

- 241 Med beaktande av allt vad som anförts ovan skall rådet och kommissionen solidariskt förpliktas att till W.H. Brinkhoff som utebliven vinst utge skadestånd uppgående till sammanlagt 362 383 NLG jämte 1,85 procents årlig ränta från och med den 5 maj 1984 fram till den dag då mellandomen avkunnades.

- 242 På denna summa skall en årlig dröjsmålsränta på 8 procent löpa från och med den sistnämnda dagen fram till dess att summan faktiskt utbetalas.

3. Skadeståndet till J.M.M. Muskens

- 243 Vad gäller J.M.M. Muskens utgörs de priser som skall beaktas av de priser som tillämpades av mejeriet Campina dit han levererade sin mjölk. Dessa priser uppgick per 100 kg mjölk till 76,73 NLG år 1984, 77,09 NLG år 1985, 78,63 NLG år 1986, 79,57 NLG år 1987, 82,12 NLG år 1988 och 86,32 NLG avseende det sista året. Med beaktande av dessa uppgifter skall den sammanlagda inkomst som J.M.M. Muskens skulle ha erhållit från mjölkleveranserna i enlighet med den sakkunniges beräkning fastställas till 1 002 178 NLG (se punkt 97 i förevarande dom).
-
- 244 Försäljningen av slaktkor och kalvar skulle ha gett honom, såsom har konstaterats i punkt 111 i förevarande dom, sammanlagt 157 090 NLG, vilket är det belopp som den sakkunnige har kommit fram till.
- 245 Från de ovannämnda summorna skall man — i enlighet med vad som har konstaterats i punkt 149 i förevarande dom — dra av ett belopp för de rörliga kostnader som den sakkunnige har beaktat. De rörliga kostnaderna uppgår till sammanlagt 574 588 NLG.
- 246 Vad gäller de tre produktionsfaktorer som utgör de genomsnittliga alternativa inkomsterna kan den inkomst som J.M.M. Muskens skulle ha erhållit från det frigjorda kapitalet uppskattas till 37 499 NLG, hans inkomst från de markområden som blivit disponibla till 61 692 NLG och den inkomst han skulle ha erhållit från ett alternativt arbete till 160 575 NLG (se punkterna 191, 201 respektive 213 i förevarande dom).

- 247 Enligt principen att den faktiska skadan skall ersättas fullt ut skall de faktiska alternativa inkomsterna läggas till grund för beräkningen av skadeståndet när dessa överstiger beloppet för de genomsnittliga alternativa inkomsterna. J.M.M. Muskens har inte bestridit kommissionens påstående att han under de första tre åren av den period som skadeståndet avser hade en månadsinkomst på mellan 8 000 och 9 000 NLG. Han har likväl gjort gällande att dessa belopp utgör omsättningen för hans olika arbeten men inte vinsten efter avdrag för kostnaderna.
- 248 Dessa uppgifter från såväl kommissionen som J.M.M. Muskens bekräftar att den sistnämnde verkligen har utövat alternativa verksamheter och gör det även möjligt att uppskatta omfattningen av hans alternativa inkomster, även om sökanden har underlåtit att framlägga någon exakt bevisning i detta avseende. Av dessa uppgifter framgår likväl att de faktiska inkomsterna knappast överstiger de genomsnittliga belopp som har nämnts i punkt 246 i förevarande dom. Dessa skall följaktligen betraktas som J.M.M. Muskens alternativa inkomster.
- 249 Skadeståndet till J.M.M. Muskens skall följaktligen beräknas i enlighet med beloppen i tabellen nedan:

	Sammanlagt (i NLG)
Försäljning av mjölk	1 002 178
Försäljning av kor och kalvar	157 090
Summa (hypotetisk bruttoinkomst)	1 159 268
Rörliga kostnader	574 588
Hypotetisk inkomst	584 680
Genomsnittliga alternativa inkomster	
— Kapitalinkomst	37 499
— Inkomst från markområdena	61 692
— Arbetsinkomst	160 575
Summorna av de genomsnittliga alternativa inkomsterna	259 766
Utebliven vinst	324 914

- 250 Med beaktande av allt vad som anförts ovan skall rådet och kommissionen solidariskt förpliktas att till J.M.M. Muskens som utebliven vinst utge skadestånd uppgående till sammanlagt 324 914 NLG jämte 1,85 procents årlig ränta från och med den 22 november 1984 fram till den dag då mellandomen avkunnades.
- 251 På denna summa skall en årlig dröjsmålsränta på 8 procent löpa från och med den sistnämnda dagen fram till dess att summan faktiskt utbetalas.

---

4. Skadeståndet till Tj. Twijnstra

- 252 Vad gäller Tj. Twijnstra utgörs de priser som skall beaktas av de priser som tillämpades av mejeriet Twee Provinciën dit han enligt egen utsaga levererade sin mjölk. Dessa priser uppgick per 100 kg mjölk till 78,97 NLG år 1985, 78,77 NLG år 1986, 80,55 NLG år 1987 och 85,63 NLG avseende det sista året. Med beaktande av dessa uppgifter skall den sammanlagda inkomst som J.M. Mulder skulle ha erhållit från den hypotetiska leveransen av mjölk i enlighet med den sakkunniges beräkning fastställas till 1 399 748 NLG (se punkt 97 i förevarande dom).
- 253 Försäljningen av slaktkor och kalvar skulle ha gett honom, såsom har konstaterats i punkt 111 i förevarande dom, sammanlagt 228 641 NLG, vilket den sakkunnige har kommit fram till.

- 254 Från de ovannämnda summorna skall man — i enlighet med vad som har konstaterats i punkt 149 i förevarande dom — dra av ett belopp för de rörliga kostnader som den sakkunnige har beaktat, med undantag av kostnaderna för utomstående arbetskraft. De rörliga kostnaderna uppgår till sammanlagt 773 196 NLG.
- 255 Vad gäller de tre produktionsfaktorer som utgör de genomsnittliga alternativa inkomsterna kan den inkomst som Tj. Twijnstra skulle ha erhållit från det frigjorda kapitalet uppskattas till 47 179 NLG, hans inkomst från de markområden som blivit disponibla till 110 764 NLG och den inkomst han skulle ha erhållit från ett alternativt arbete till 117 680 NLG (se punkterna 191, 201 respektive 213 i förevarande dom).
- 256 Enligt principen att den faktiska skadan skall ersättas fullt ut skall de faktiska alternativa inkomsterna läggas till grund för beräkningen av skadeståndet när dessa överstiger beloppet för de genomsnittliga alternativa inkomsterna.
- 257 Vad gäller de faktiska alternativa inkomsterna har Tj. Twijnstra medgett att han under åren 1985, 1986 och 1987 bedrev grönsaksodling på en areal av 10 ha. Denna verksamhet gav honom enligt egen ostridig uppgift en inkomst på ungefär 9 000 NLG i månaden. Tj. Twijnstra har emellertid gjort gällande att utgifterna för denna verksamhet skall dras av från denna summa.
- 258 Enligt Tj. Twijnstra beror den omständigheten att grönsaksodlingen begränsades till en areal av 10 ha, vilken utgör ungefär en femtedel av hans markområden, på tre faktorer: alla jordlotter lämpar sig inte för denna typ av verksamhet, vidare var hans disponibla arbetstid begränsad och slutligen var det nödvändigt att skaffa sig de nödvändiga kunskaperna för att genomföra denna nya produktion.
- 259 Även om Tj. Twijnstra, som har bevisbördan på denna punkt, inte har inkommit med några närmare uppgifter i detta avseende, kan domstolen på grundval av

dessa uppgifter uppskatta vilket belopp som de påstådda alternativa inkomsterna kan ha uppgått till. Dessa uppgifter gör det emellertid inte möjligt att dra slutsatsen att de faktiska alternativa inkomsterna är högre än de genomsnittliga alternativa inkomsterna, eftersom hänsyn skall tas till de utgifter som skall dras av från vinsterna.

- 260 Skadeståndet till Tj. Twijnstra skall följaktligen beräknas i enlighet med beloppen i tabellen nedan:

	Sammanlagt (i NLG)
Försäljning av mjölk	1 399 748
Försäljning av kor och kalvar	228 641
Summa (hypotetisk bruttoinkomst)	1 628 389
Rörliga kostnader	773 196
Hypotetisk inkomst	855 193
Genomsnittliga alternativa inkomster	
— Kapitalinkomst	47 179
— Inkomst av markområdena	110 764
— Arbetsinkomst	117 680
Summorna av de genomsnittliga alternativa inkomsterna	275 623
Utebliven vinst	579 570

- 261 Med beaktande av allt vad som anförts ovan skall rådet och kommissionen solidariskt förpliktas att till Tj. Twijnstra som utebliven vinst utge skadestånd uppgående till sammanlagt 579 570 NLG jämte 1,85 procents årlig ränta från och med den 10 april 1985 fram till den dag då mellandomen avkunnades.

- 262 På denna summa skall en årlig dröjsmålsränta på 8 procent löpa från och med den sistnämnda dagen fram till dess att summan faktiskt utbetalas.

V — Prövning i sak i mål C-37/90

- 263 Domstolen erinrar inledningsvis om att den uteblivna vinsten skall fastställas i enlighet med de principer som framgår av mellandomen och som närmare har angetts i punkterna 63—84 i förevarande dom. De senaste i siffror angivna yrkanden avseende ersättning för utebliven vinst som Otto Heinemann har lagt fram efter det att mellandomen avkunnats grundas på ett nytt sakkunnigutlåtande som upprättades på hans begäran av en person vid namn Spandau (nedan kallad Spandau-utlåtandet). Det är ostridigt att Spandau har använt sig av de statistiska uppgifterna från lantbrukskammaren i Hannover med undantag av de rörliga kostnaderna och priserna för slaktkor och kalvar. Kommissionen har däremot åberopat siffror som framgår av tre sakkunnigutlåtanden som tidigare upprättats på sökandens initiativ.

A — *Den relevanta perioden för skadestånd*

- 264 Otto Heinemann yrkar skadestånd för perioden från och med början av det första regleringsåret, det vill säga den 1 april 1984, till och med den 28 augusti 1989, som är den dag då han faktiskt återupptog mjölkproduktionen. Rådet och kommissionen har varken godtagit begynnelse datumet eller slutdatumet för den period som skadeståndet avser, såsom generaladvokaten har anfört i punkt 128 i sitt förslag till avgörande.
- 265 Parterna kom vid förhöret den 20 maj 1996 överens om att den relevanta perioden för skadestånd började löpa den 20 november 1984, eftersom sökandens åtagande att avstå från saluförande löpte ut den dagen.
- 266 Vad gäller slutdatumet för denna period har svarandeinstitutionerna av punkt 26 i mellandomen slutit sig till att inget skadestånd skall utgå utöver den period som

anges i den punkten. Från och med den 29 mars 1989 är det, enligt deras uppfattning sökanden som ensam skall stå för följderna av det sena återupptagandet av mjölkproduktionen.

- 267 Otto Heinemann har ifrågasatt slutdatumet den 29 mars 1989 och har gjort gällande att det sena återupptagandet av mjölkproduktionsverksamheten i augusti 1989 helt berodde på att det var omöjligt för honom att få en mjölkkvot före detta datum. Enligt honom har ingen tysk mjölkproducent kunnat återuppta mjölkproduktionen före det sistnämnda datumet.
- 268 Generaladvokaten har i punkt 129 i sitt förslag till avgörande på goda grunder anfört att skadeståndet skall beräknas med hänsyn till den faktiska varaktigheten av den period under vilken mjölk inte kunde saluföras. På grund av punkt 26 i mellandomen är det emellertid endast perioden mellan den 1 april 1984 och den 29 mars 1989 som kan vara relevant vad avser skadeståndet. Av detta följer att skadestånd inte kan utgå för tiden efter den 29 mars 1989. Efter denna dag kan det sena återupptagandet av mjölkproduktionen inte under några omständigheter tillskrivas gemenskapen.
- 269 Den relevanta perioden för skadestånd löper i Otto Heinemanns fall följaktligen från och med den 20 november 1984 till och med den 29 mars 1989. Medan 365 dagar skall beaktas i fråga om regleringsåren 1985/1986, 1986/1987 och 1987/1988, skall således endast 132 dagar av det första regleringsåret och 363 dagar av det sista regleringsåret beräknas.

B — Sökandens hypotetiska inkomst

- 270 Otto Heinemanns hypotetiska inkomst består — i enlighet med den beräkningsmetod som anges i punkterna 67—69 i förevarande dom — av de inkomster som

han under normala omständigheter skulle ha erhållit från mjölkleveranserna och försäljningen av slaktkor och kalvar, med avdrag för de rörliga kostnaderna.

- 271 Även om kommissionen har kritiserat resultatet av Otto Heinemanns bedömning av sin skada, har den inte ifrågasatt de olika beståndsdelarna i hans beräkning, med undantag av de nedsättningssatser som är tillämpliga på den ursprungliga referenskvantiteten i enlighet med punkterna 29—32 i mellandomen.

1. Den hypotetiska inkomsten från försäljning av mjölk och från försäljning av slaktkor och kalvar

- 272 I enlighet med den metod som framgår av punkt 92 i förevarande dom skall de inkomster som Otto Heinemann under normala omständigheter skulle ha erhållit från mjölkleveranserna beräknas genom att de kvantiteter mjölk som han skulle ha kunnat leverera under den period som är relevant för skadeståndet multipliceras med mjölkpriset. I det således erhållna beloppet skall inkomsten från försäljningen av slaktkor och kalvar inberäknas.

a) De hypotetiska referenskvantiteterna

- 273 Parterna är överens om den kvantitet mjölk som skall läggas till grund för bestämmandet av de hypotetiska referenskvantiteterna för ett regleringsår. Denna kvantitet skall i enlighet med punkterna 28—32 i mellandomen beräknas på grundval av de kvantiteter som låg till grund för bestämmandet av bidraget för avstående från saluförande. Nämda kvantitet uppgår till 36 705 kg.

- 274 I enlighet med punkt 29 i mellandomen skall denna baskvantitet ökas med 1 procent och på den skall en nedsättningssats tillämpas som motsvarar de nedsättningssatser som är tillämpliga på de leveranser som avses i artikel 2.2 i förordning nr 857/84. Ifrågavarande nedsättningssats är stridig.
- 275 Medan det är ostridigt att den normala nedsättningssatsen i enlighet med Milch-Garantiemengen-Verordnung (förordning om genomförande av gemenskapssystemet med tilläggsavgifter, nedan kallad MGVO) uppgår till 4 procent, har sökanden begärt tillämpning av en procentsats på 2 procent, vilken enligt honom gäller för sådana minimala kvantiteter som hans kvantiteter.
-
- 276 Kommissionen har hävdatt att tillämpningen av den allmänna nedsättningssatsen på 4 procent är gynnsam för sökanden, eftersom nedsättningssatserna har varit högre under regleringsåren efter regleringsåret 1984/1985.
- 277 Rådet har med hänvisning till bland annat dom av den 5 maj 1994 i mål C-21/92, Kamp (REG 1994, s. I-1619) förklarat att det är berett att godta en nedsättningssats uppgående till 7,5 procent.
- 278 Den sakkunnige har med hänsyn till de avvikande åsikterna hänvisat till de tyska bestämmelserna om nedsättningssatsen i artikel 4.2 och 4.3 i MGVO och i synnerhet till den avvikelse som har införts till förmån för de jordbruk vilka levererar mindre än 161 000 kg mjölk under ett regleringsår. Den sakkunnige anser att den lämpligaste lösningen är att anta differentierade satser, såsom de följer av en hypotetisk tillämpning av enbart de tyska bestämmelserna. Enligt honom uppgår nedsättningssatsen under de första tre regleringsåren till 2 procent och under de sista två regleringsåren till 7,5 procent.

- 279 Den sakkunnige har också tagit hänsyn till en subvention på 300 DEM per 1 000 kg mjölk som inte har producerats, med anledning av att den ursprungliga nedsättningssatsen höjdes med 5,5 procent för regleringsåret 1987/1988 och en motsvarande subvention på 241 DEM för det följande regleringsåret. Såsom generaladvokaten har anfört i slutet av punkt 130 i sitt förslag till avgörande, har den sakkunnige i denna beräkning tagit med den hypotetiska inkomsten från försäljning av mjölk för ett belopp om 600 DEM under regleringsåret 1987/1988 och för ett belopp om 482 DEM under det sista regleringsåret.
- 280 Sökanden har godtagit den sakkunniges förslag förutsatt att sökandens rätt till skadestånd upp till beloppet för nämnda subvention erkänns. Med avseende på en ytterligare nedsättning har han dessutom med tillämpning av MGVO begärt skadestånd med 440 DEM för vart och ett av de sista två regleringsåren. Han har till stöd för detta yrkande gjort gällande att han från och med den 1 april 1987 skulle ha varit tvungen att efterkomma en annan nedsättning uppgående till 3 procent.
- 281 Kommissionen har upprepat sin argumentation och gjort gällande att valet av de tillämpliga nedsättningssatserna är en rättsfråga som domstolen skall avgöra.
- 282 I detta avseende påpekar domstolen att en sådan fråga omfattas av en medlemsstats interna rätt. Det ankommer följaktligen inte på domstolen att tolka nationell rätt, även om de nationella bestämmelserna har antagits för att införliva gemenskapsrättsliga bestämmelser.
- 283 Det står klart att varken den enhetliga nedsättningssats på 4 procent som kommissionen har föreslagit för hela den relevanta skadestandsperioden eller den nedsättningssats på 7,5 procent som rådet har godtagit återspeglar de faktiska nedsättningssatser som under normala omständigheter skulle ha tillämpats på sökanden. Kommissionen har nämligen själv medgett att det mot slutet av perioden i fråga fanns en högre sats och rådet har, i enlighet med sina egna påståenden, föreslagit den sats som har godtagits inom ramen för skadestands-erbjudandet med tillämpning av förordning nr 2187/93.

284 Däremot står det klart — såsom domstolen för övrigt vid flera tillfällen har fastställt (se exempelvis dom av den 15 april 1997 i mål C-22/94, Irish Farmers Association m.fl., REG 1997, s. I-1809) — att de referenskvantiteter som hade tilldelats sökanden skulle ha minskats på olika sätt under olika perioder antingen med anledning av föreskrivna nedsättningar eller till följd av att försäljningen av en del av dessa kvantiteter skulle ha fallit bort.

285 Den sakkunniges metod förefaller under dessa omständigheter vara den lämpligaste med hänsyn till Otto Heinemanns faktiska situation. Följaktligen skall på den ursprungliga kvantiteten 36 705 kg tillämpas en nedsättningssats på 2 procent vad gäller de första tre regleringsåren och en nedsättningssats på 7,5 procent vad gäller de sista två regleringsåren i fråga. Då den tyske lagstiftaren som kompensation för höjningen av den på dessa kvantiteter tillämpliga nedsättningssatsen med 5,5 procent har föreskrivit ett bidrag, skall denna beaktas då skadeståndet beräknas. Det bidrag på 440 DEM som sökanden har begärt kan däremot inte godtas, eftersom han inte har preciserat sitt yrkande på ett sätt som skulle göra det möjligt för domstolen att bedöma om det är välgrundat.

286 Med beaktande av den del av varje regleringsår som är relevant för skadeståndet skall det följaktligen anses att de hypotetiska referenskvantiteterna av mjölk uppgick till 13 139 kg under regleringsåret 1984/1985, 36 331 kg under regleringsåren 1985/1986 och 1986/1987, 34 292 kg under regleringsåret 1987/1988 och 34 104 kg under regleringsåret 1988/1989.

b) Mjölkspriset

287 Otto Heinemann har åberopat de mjölkspriser som framgår av Spandau-utlåtandet. Rådet har gjort gällande att dessa priser ungefär motsvarar de som har godtagits inom ramen för ett skadeståndserbjudande till vissa producenter enligt förordning nr 2187/93.

- 288 Parterna kom uttryckligen överens om dessa priser vid förhöret den 20 maj 1996. Det är på grundval av denna överenskommelse som den sakkunnige har slagit fast följande priser per regleringsår och 100 kg mjölk: 67,10 DEM under regleringsåret 1984/1985, 70,10 DEM under regleringsåret 1985/1986, 69,30 DEM under regleringsåren 1986/1987 och 1987/1988 samt 75,20 DEM under regleringsåret 1988/1989.
- 289 För att erhålla de belopp som motsvarar inkomsterna för respektive regleringsår från försäljningen av mjölk skall dessa priser multipliceras med de kvantiteter som uppges i punkt 286 i förevarande dom, vilken operation ger följande belopp: 8 816 DEM under regleringsåret 1984/1985, 25 468 DEM under regleringsåret 1985/1986, 25 177 DEM under regleringsåret 1986/1987, 24 364 DEM under regleringsåret 1987/1988 och 26 128 DEM under regleringsåret 1988/1989.
- 290 Inkomsterna för de sista två regleringsåren skall höjas med ett belopp om 600 DEM respektive 482 DEM på grund av de bidrag som Otto Heinemann gått miste om.
- 291 Av vad som anförts ovan följer att den hypotetiska inkomst som Otto Heinemann skulle ha kunnat erhålla genom mjölkproduktion på grundval av den sakkunniges siffror och beräkningar skall uppskattas till 111 035 DEM.

c) Försäljning av slaktkor och kalvar

- 292 Parterna har även lyckats komma överens om priserna för slaktkor och kalvar samt om antalet slaktkor som slaktas och antalet kalvar som föds varje år inom besättningen. Även om kommissionen ursprungligen yrkade att de siffror som framgår av ett första sakkunnigutlåtande som bifogats Otto Heinemanns ansökan skulle tillämpas, har svarandeinstitutionerna godtagit de kilovisa belopp som han har uppgett, nämligen: 0,159 DEM under regleringsåret 1984/1985, 0,154 DEM under regleringsåret 1985/1986, 0,140 DEM under reglerings-

året 1986/1987, 0,130 DEM under regleringsåret 1987/1988 och 0,141 DEM under regleringsåret 1988/1989. Enligt vad sökanden har påstått härrör dessa siffror från statistik från lantbrukskammaren i grannregionen Westfalen-Lippe, eftersom uppgifterna om försäljning av slaktkor och kalvar inte finns med i statistiken från lantbrukskammaren i Hannover.

293 Den sakkunnige har på grundval av dessa siffror kommit fram till en inkomst från försäljningen av slaktkor och kalvar på 2 089 DEM under regleringsåret 1984/1985, 5 595 DEM under regleringsåret 1985/1986, 5 086 DEM under regleringsåret 1986/1987, 4 458 DEM under regleringsåret 1987/1988 och 4 809 DEM under regleringsåret 1988/1989.

294 Av vad som anförts ovan följer att det inte finns något skäl att inte följa den sakkunniges beräkningar, vilka förutom de referenskvantiteter som skall beaktas, grundas på ostridiga siffror.

295 De hypotetiska inkomster som sökanden skulle ha fått från försäljningen av slaktkor och kalvar skall följaktligen fastställas till sammanlagt 22 037 DEM.

296 Under dessa omständigheter skall de sammanlagda hypotetiska inkomster som Otto Heinemann skulle ha erhållit genom att sälja mjölk samt slaktkor och kalvar fastställas till 133 072 DEM.

2. De rörliga kostnaderna

297 Parterna är överens om beräkningsmetoden för de rörliga kostnaderna, men är oense om de belopp som skall beaktas i detta avseende.

- 298 Utan att lägga fram några egna siffror har kommissionen kritiserat sökanden för att ha använt siffrorna i Spandau-utlåtandet i stället för att stödja sig på de siffror som finns i ansökan och dess bilagor.
- 299 Det står klart, för det första, att de siffror som Otto Heinemann har hänvisat till är siffrorna i Spandau-utlåtandet och, för det andra, att det i detta sakkunnig-utlåtande vid beräkningen av de rörliga kostnaderna undantagsvis används statistik från lantbrukskammaren i Westfalen-Lippe.
- 300 Den sakkunnige har, för att bestämma de rörliga kostnaderna, med utgångspunkt i utvecklingen av den genomsnittliga produktiviteten per ko, fastställt det antal kor som sökanden borde ha haft för att producera de hypotetiska referenskvantiteter som anges i punkt 286 i förevarande dom.
- 301 Genom att vid fastställelsen av utvecklingen av produktiviteten, i motsats till Spandau-utlåtandet, stödja sig på den statistik som har fastställts av lantbrukskammaren i Hannover har den sakkunnige erhållit en genomsnittlig kvantitet mjölk per ko uppgående till 4 515 kg under regleringsåret 1984/1985, 4 630 kg under regleringsåret 1985/1986, 4 705 kg under regleringsåret 1986/1987, 4 400 kg under regleringsåret 1987/1988 och 4 390 kg under regleringsåret 1988/1989. Den sakkunnige har i detta avseende angett att den statistik som har fastställts av lantbrukskammaren i Westfalen-Lippe visar på en större produktivitet än vad som framgår av statistiken från lantbrukskammaren i Hannover och motsvarar följaktligen inte den faktiska situationen på sökandens jordbruk.
- 302 Efter att ha påpekat att en viss kvantitet mjölk som levereras till mejerierna förutsätter att en större kvantitet produceras har den sakkunnige dels anfört att den utveckling av produktiviteten som angetts i föregående punkt är en utveckling av de levererade kvantiteterna mjölk, dels närmare angett att han, för att definiera förhållandet mellan en levererad och en producerad kvantitet på Otto Heinemanns jordbruk, har använt sig av uppgifter som gäller för Nederländerna.

- 303 Den sakkunniges uppskattningar leder i sista hand till ett behov av nio mjölkkor för det första regleringsåret, åtta mjölkkor för de följande tre regleringsåren och sju mjölkkor för det sista regleringsåret.
- 304 Genom att använda den statistik som utarbetats av lantbrukskammaren i Hannover har den sakkunnige, såsom generaladvokaten har anfört i den tabell som återges i punkt 136 i hans förslag till avgörande, beaktat följande belopp för de rörliga kostnader som sökanden har uppgett: 7 157 DEM för regleringsåret 1984/1985, 18 120 DEM för regleringsåret 1985/1986, 17 736 DEM för regleringsåret 1986/1987, 18 136 DEM för regleringsåret 1987/1988 och 15 608 DEM för regleringsåret 1988/1989. Enligt dessa beräkningar uppgår de variabla kostnaderna således till sammanlagt 76 757 DEM.
-
- 305 Den kritik som kommissionen har riktat mot den sakkunniges bedömning, enligt vilken den sistnämnde felaktigt har ansett att de satser som gäller för Nederländerna är lämpliga för att med avseende på utvecklingen av produktiviteten definiera förhållandet mellan kvantiteten levererad och producerad mjölk kan inte godtas. Den sakkunniges skäl för att använda den metod som han använt är nämligen övertygande och tillräckliga.
- 306 Av vad som anförts ovan följer alltså att de belopp för rörliga kostnader som den sakkunnige har räknat ut skall beaktas och att de är rimliga och skäliga.

C — *De genomsnittliga alternativa inkomsterna*

- 307 Domstolen konstaterar inledningsvis att Otto Heinemann, samtidigt som han har vidhållit sitt påstående att endast de faktiska alternativa inkomster som följer av uppfödningen av tjurar är relevanta, har lagt fram omständigheter som gör det möjligt att beräkna tre produktionsfaktorer.

1. Inkomsten från det frigjorda kapitalet

- 308 Även om sökanden har vidhållit att han i själva verket aldrig har förfogat över något frigjort kapital, har parterna inom ramen för den beräkningsmetod som i sista hand använts kommit överens att ett belopp som skall motsvara det frigjorda kapitalet. Detta kapital uppgår enligt sökanden till 6 200 DEM per plats i en ladugård. Denna summa består dels av hälften av värdet av en plats i en ladugård, vilket uppskattats till 8 000 DEM, dels av det genomsnittliga inköpspriset för en kviga, vilket uppskattats till 2 200 DEM.
- 309 Kommissionen har gjort gällande att priset för de nödvändiga investeringarna för förnyelse av maskiner och i synnerhet mjölkkningsanläggningar inte har inberäknats i den ovannämnda summan.
- 310 Vad gäller den tillämpliga räntesatsen har sökanden hävdatt att den uppgår till 3,5 procent, eftersom det är denna räntesats som den tyska regeringen har använt i jordbruksstatistiken. Kommissionen och rådet anser att en räntesats kring 5,5 procent är rimligare. Kommissionen har bland annat påpekat att den dröjsmålsränta som skall betalas från och med den dag då mellandomen avkunnades uppgår till 8 procent och att sökanden själv avseende utjämningsräntan har räknat med en räntesats som ligger mellan 5 och 6,5 procent.
- 311 Den sakkunnige har som frigjort kapital endast beaktat det belopp som var nödvändigt för att återinvestera i mjölkkor vid den tidpunkt då mjölkproduktionen återupptogs år 1984. Han har i detta avseende grundat beräkningen på det pris som parterna enats om, nämligen 2 200 DEM per kviga, och multiplicerat det med det antal kor som är nödvändigt för att producera mjölken i fråga. Den sakkunnige har påpekat att han, såsom i mål C-104/89, vid uppskattningen av inkomsterna från de frigjorda markområdena har beaktat de belopp som avser det kapital som hänför sig till mjölkkningsmaskiner och kylanläggningar i samband med beräkningen av de rörliga kostnaderna, och att han har beaktat de belopp som hänför sig till de byggnader som är avsedda för inkvartering av besättningen i samband med uppskattningen av inkomsten från de frigjorda markområdena (se punkt 184 i förevarande dom).

- 312 Med hänsyn till den progressiva nedsättning som tillämpats på referenskvantiteten, det vill säga 2 procent under de första tre regleringsåren och 7,5 procent under de sista två regleringsåren, har den sakkunnige beaktat ett belopp om 17 600 DEM såsom motsvarande det sammanlagda frigjorda kapitalet.
- 313 På det således fastställda beloppet har den sakkunnige tillämpat de räntesatser som de lokala sparkassorna erbjuder, med avdrag för — såsom konstaterats i punkt 185 i förevarande dom — den årliga variationen av konsumentprisindex. Den tillämpade räntesatsen uppgår således till 0,99 procent för regleringsåret 1984/1985, 1,25 procent för regleringsåret 1985/1986, 2,88 procent för regleringsåret 1986/1987, 2,18 procent för regleringsåret 1987/1988 och 0,95 procent för regleringsåret 1988/1989.
-
- 314 Härav följer att den sakkunnige såsom inkomster från frigjort kapital föreslår följande belopp: 71 DEM under regleringsåret 1984/1985, 248 DEM under regleringsåret 1985/1986, 570 DEM under regleringsåret 1986/1987, 432 DEM under regleringsåret 1987/1988 och 187 DEM under regleringsåret 1988/1989.
- 315 Sökanden har gjort gällande att han, om ett avdrag för inflationen görs från avkastningen från det frigjorda kapitalet, inte har haft några inkomster, eftersom räntesatsen då har varit negativ under den relevanta perioden.
- 316 Svarandeinstitutionerna har även kritiserat avdraget för inflationen. Kommissionen har erinrat om att om jordbrukaren hade placerat det frigjorda kapitalet på bank, skulle han ha fått ränta beräknad enligt den normala räntesatsen utan avdrag för inflationen.
- 317 Svarandeinstitutionerna har dessutom kritiserat att endast priset för kvigor har beaktats. Enligt svarandena skall samtliga kategorier mjölkkor beaktas för att se till att besättningen är sammansatt av kor som befinner sig i olika skeden av laktationsperioden.

- 318 Vad gäller den sammansättning av besättningen som den sakkunnige har beaktat för att bestämma det frigjorda kapitalet konstaterar domstolen att den sakkunnige har använt samma metod som den som beskrivs i punkt 188 i förevarande dom, eftersom han endast har beaktat de kor som är nödvändiga för att producera de kvantiteter som hypotetiskt skulle ha beviljats när mjölkproduktionen återupptogs.
- 319 Den sakkunnige har i Otto Heinemanns fall en uteslutande använt sig av priset för en kviga och har, i motsats till vad han har gjort i mål C-104/89, inte beaktat de olika kategorier kor som besättningen nödvändigtvis måste bestå av vid återupptagandet av mjölkproduktionen (se punkt 182 i förevarande dom).
- 320 Den metod som den sakkunnige har beaktat skall emellertid av två skäl anses rimlig och skälig. För det första gör den begränsade storleken på Otto Heinemanns besättning det inte möjligt att göra samma övervägande beträffande kornas egenskaper som är möjliga i fråga om en större besättning. Djurpriset skiljer sig dessutom föga åt mellan de olika kategorierna, såvitt framgår av en undersökning av de nederländska priserna. Kommissionen har för det andra, trots sin kritik, i sina egna beräkningar själv utgått från priset 2 200 DEM.
- 321 Av samma skäl som angetts i punkt 191 i förevarande dom anser domstolen att inget avdrag skall göras för inflationen, varför de räntesatser som de lokala sparkassorna erbjuder skall tillämpas.
- 322 De räntesatser som skall tillämpas är således 3,39 procent för regleringsåret 1984/1985, 3,25 procent för regleringsåret 1985/1986, 2,78 procent för regleringsåret 1986/1987, 2,38 procent för regleringsåret 1987/1988, och 2,25 procent för regleringsåret 1988/1989. Det kapital som hade behövts för att år 1984 köpa nio kvigor till priset av 2 200 DEM per djur skulle därmed gett sökanden inkomster uppgående till 243 DEM, 643 DEM, 550 DEM, 471 DEM respektive 443 DEM.

- 323 Av vad som anförts ovan följer att Otto Heinemanns genomsnittliga alternativa inkomster från det frigjorda kapitalet har uppgått till sammanlagt 2 350 DEM.

2. Inkomsten från de frigjorda markområdena

- 324 Parterna har — på grundval av de uppgifter som framgår av antingen statistiken från lantbrukskammaren i Hannover eller från statistiken från lantbrukskammaren i Westfalen-Lippe, till vilka kommissionen har hänvisat — åberopat olika siffror vad gäller såväl arrendeavgifterna som det nödvändiga antalet hektar per ko, såsom framgår av de tabeller som generaladvokaten har återgett i punkt 142 i sitt förslag till avgörande.
-
- 325 I enlighet med den beräkningsmetod som tillämpades i mål C-104/89 har den sakkunnige utöver arrendeavgiften för de frigjorda markområdena beaktat hyran för de byggnader som är belägna på dessa markområden. På grundval av samma statistiska uppgifter som de som sökanden har hänvisat till har han uppskattat foderpriset per hektar för den sammanlagda frigjorda arealen till 560 DEM och 5,06 ha under regleringsåret 1984/1985, 520 DEM och 4,74 ha under regleringsåret 1985/1986, 717 DEM och 4,46 ha under regleringsåret 1986/1987, 644 DEM och 4,27 ha under regleringsåret 1987/1988 samt 610 DEM och 4,26 ha under regleringsåret 1988/1989.
- 326 Den sakkunnige har på grundval av dessa uppgifter slutit sig till en inkomst från utarrendering uppgående till 1 026 DEM under regleringsåret 1984/1985, 2 463 DEM under regleringsåret 1985/1986, 3 289 DEM under regleringsåret 1986/1987, 2 749 DEM under regleringsåret 1987/1988 och 2 585 DEM under regleringsåret 1988/1989, vilket ger en sammanlagd inkomst uppgående till 12 112 DEM från de frigjorda markområdena.
- 327 Otto Heinemann anser för det första att den sakkunnige felaktigt i sina beräkningar inberäknade hyran för byggnaderna och att de belopp som beaktats som arrendeavgifter per hektar under alla omständigheter inte kunde överskrida de belopp som kommissionen har åberopat. Otto Heinemann har för det andra

upprepat sin argumentation att den enda inkomst som skall beaktas är inkomsten från hans verksamhet att uppföda ungtjurar.

- 328 Då endast den areal som använts för besättningen av mjölkkor frigjordes till följd av att mjölkproduktionen upphörde och då det endast är denna areal som kan utarrenderas, skall arealen fastställas genom att multiplicera det nödvändiga antalet kor per regleringsår med belastningen per hektar. Det sistnämnda begreppet avser det antal djur som kan uppfödats per hektar och mäts i så kallade djurenheter.
- 329 De skillnader som finns mellan sökandens och den sakkunniges resultat, trots att samma statistiska uppgifter har använts, beror enligt den sakkunnige på Otto Heinemanns oriktiga tolkning av siffrorna avseende belastningen i djurenheter.
- 330 De förklaringar som den sakkunnige har lämnat med avseende på sökandens fel är logiska och övertygande. Parterna har dessutom inte lagt fram något som gör det möjligt att avvika från den sakkunniges undersökning som följaktligen skall godtas, med undantag för att vissa smärre räknepel i den skall rättas. Således förefaller det berättigat och rimligt att uppskatta sökandens hypotetiska inkomst från utarrenderingen av de frigjorda markområdena till 12 112 DEM.

3. Inkomsten till följd av den frigjorda arbetstiden

- 331 Sökanden har hävdats att den arbetstid som ägnats mjölkorna uppgick till en och en halv timme per dag, nämligen 45 minuter på morgonen och 45 minuter på kvällen. Detta innebär att upphörandet av produktionen frigjorde 547,5 arbetstimmar per år.

- 332 Enligt kommissionen uppgår det sammanlagda antal timmar som är nödvändiga för att uppföda en mjölkko till 80 timmar under ett år. Denna siffra kan variera beroende på besättningens storlek, vilket innebär att en stor besättning i princip kräver färre arbetstimmar per ko än en mindre besättning. Kommissionen anser att sökanden för 9 mjölkkor skulle ha behövt sammanlagt 720 årliga arbetstimmar.
- 333 Vad gäller gottgörelsen för arbetet har sökanden upprepat sin argumentation att den inkomst som skall beaktas utgörs av den inkomst som jordbrukaren eller hans familj skulle ha erhållit genom att uppföda tjurar. Han har emellertid gjort gällande att arbetet med att uppföda tjurar gav ett negativt resultat med undantag av regleringsåret 1985/1986 då det gav honom en inkomst uppgående till 8 567 DEM.
-
- 334 Kommissionen har däremot grundat sin uppskattning på en genomsnittlig timlön per jordbruksarbetare uppgående till 9,79 DEM under regleringsåret 1984/1985, 8,15 DEM under regleringsåret 1985/1986, 4,50 DEM under regleringsåret 1987/1988 och 9,77 DEM under regleringsåret 1988/1989. Då dessa siffror multipliceras med de frigjorda arbetstimmarna får man fram en inkomst uppgående till 25 390 DEM för den frigjorda arbetstiden.
- 335 Den sakkunnige har framfört att den årliga arbetstiden för att uppföda en ko enligt statistiken för lantbrukskammaren i Hannover uppgår till 60 timmar. Han har bekräftat kommissionens uppgift att behovet av arbetstimmar är större för mindre besättningar, såsom sökandens besättning. Av denna anledning har han med beaktande av de 547,5 arbetstimmar per år som sökanden har påstått kommit fram till en siffra om 68,44 timmar per ko och år, vilken skall avrundas till 70 timmar för att beakta minskningen av Otto Heinemanns besättning, det vill säga 560 årliga timmar.
- 336 Genom att multiplicera den tid som sökanden således har använt för att uppföda sin besättning under ett regleringsår med minimitimlönen, exklusive sociala

avdrag, för en jordbruksarbetare, nämligen 9,67 DEM under regleringsåret 1984/1985, 9,97 DEM under regleringsåret 1985/1986, 10,17 DEM under regleringsåret 1986/1987, 10,40 DEM under regleringsåret 1987/1988 och 10,55 DEM under regleringsåret 1988/1989, har den sakkunnige kommit fram till inkomster uppgående till 2 203 DEM under regleringsåret 1984/1985 för 227,84 arbetstimmar, 5 583 DEM, 5 695 DEM och 5 824 DEM under regleringsåren 1985/1986, 1986/1987 respektive 1987/1988, för 560 arbetstimmar, och till 5 141 DEM under regleringsåret 1988/1989 för 487,32 arbetstimmar. Av detta följer att sökandens genomsnittliga alternativa inkomst under den frigjorda arbetstiden enligt den sakkunnige uppgick till sammanlagt 24 446 DEM.

337 Parterna har inte vitsordat den sakkunniges uppskattningar. Sökanden anser att den sammanlagda inkomsten är för hög, eftersom de timlöner som den sakkunnige har beaktat med avseende på ett regleringsår är orealistiska. Kommissionen har kritiserat att den sakkunnige inte har tagit hänsyn till de tillägsarbeten som hänger samman med uppfödningen av kor, såsom odling och lagring av foder, och har vidhållit att ett behov av 80 timmar per ko och år ligger närmare verkligheten.

338 Parternas kritik kan inte godtas. Eftersom den sakkunnige, för att fastställa det antal arbetstimmar som har frigjorts till följd av att mjölkproduktionen upphörde, samtidigt har hänvisat till uppgifterna från den behöriga lantbrukskammaren och till de upplysningar som sökanden själv har lämnat, skall hans slutsatser anses riktiga. Vad gäller en jordbruksarbetares timlön som påstås vara för hög har sökanden inte lämnat några detaljerade uppgifter som visar att de belopp som den sakkunnige har beaktat är oriktiga.

339 Av vad som anförts ovan följer att de genomsnittliga alternativa inkomster som Otto Heinemann kunde ha erhållit till följd av den frigjorda arbetstiden skall anses uppgå till 24 446 DEM.

D — *De faktiska alternativa inkomsterna från uppfödningen av tjurar*

- 340 Enligt en fast rättspraxis, enligt vilken skadeståndet har till syfte att i så hög grad som möjligt återställa den skadelidandes ekonomiska ställning då han har drabbats av ett rättsstridigt handlande från gemenskapsinstitutionernas sida (se domen i det ovannämnda målet Grifoni mot Euratom, punkt 40), skall de faktiska alternativa inkomsterna läggas till grund för beräkningen av skadeståndet när dessa överstiger de genomsnittliga alternativa inkomsterna.
- 341 I det föreliggande fallet är det ostridigt att Otto Heinemann har använt sin frigjorda arbetstid till att uppföda tjurar. Parterna är däremot oense om antalet berörda tjurar och om resultatet av denna verksamhet.
- 342 Trots osäkerheten vad gäller antalet tjurar avsedda för uppfödning har sökanden medgett att han har haft en besättning som i genomsnitt har bestått av 14,4 nötdjur. Han har även påstått att han, i väntan på att bli tilldelad en mjölkkvot, har haft mjölkkor i mer än ett år efter det att perioden för avstående från saluförande hade löpt ut. Det har därför inte varit möjligt för honom att uppföda mer än nio tjurar. Han har i detta avseende endast hänvisat till storleken av sin ladugård som har planerats för nio kor.
- 343 Kommissionen har invänt att en plats för en ko motsvarar en plats för en tjur och har uppskattat antalet tjurar på sökandens jordbruk till 35. Kommissionen har för övrigt tvivlat på att sökanden under ett år har behållit en besättning för mjölkproduktion.
- 344 Vad gäller resultaten från tjuruppfödningens verksamheten är det inte nödvändigt att i detalj undersöka sökandens siffror, eftersom han har påstått att denna typ av verksamhet har varit förlustbringande med undantag av regleringsåret 1985/1986 för vilket han har uppgett en vinst uppgående till 8 567 DEM.

- 345 Kommissionen har lagt fram olika resultat vad gäller de faktiska alternativa inkomsterna. Den har för det första åberopat ett intyg från ett revisionsbolag, vilket bifogats ansökan men saknar detaljerade uppgifter, där de faktiska alternativa inkomsterna uppges uppgå till 15 227 DEM.
- 346 På grundval av antalet 35 tjurar och en bruttomarginal per tjur och regleringsår, vars ursprung förblir oklart, har kommissionen genomfört en beräkning som den har betecknat som "konkret" och som utmynnar i faktiska alternativa inkomster på 67 541 DEM motsvarande en faktisk vinst på 9 303 DEM under regleringsåret 1984/1985, 15 227 DEM under de följande tre regleringsåren och 12 557 DEM under regleringsåret 1988/1989.
- 347 Genom samma beräkning, men denna gång på grundval av bruttomarginalerna per tjur och regleringsår, vilka framgår av ansökan respektive Spandau-utlåtandet, har kommissionen för det tredje kommit fram till beloppen 50 252 DEM och 57 286 DEM.
- 348 Om man — såsom generaladvokaten gjorde i punkt 149 i sitt förslag till avgörande — antar att bruttomarginalerna per tjur enligt Spandau-utlåtandet, nämligen 356 DEM under regleringsåret 1984/1985, 340 DEM under regleringsåret 1985/1986, 432 DEM under regleringsåret 1986/1987, 325 DEM under regleringsåret 1987/1988 och 389 DEM under regleringsåret 1988/1989, inte är stridiga och att antalet tjurar avsedda för uppfödning uppgår till 21 i enlighet med den sakkunniges uppskattningar, har sökanden haft faktiska inkomster på 33 448 DEM, vilket är det belopp som generaladvokaten kom fram till i nämnda punkt 149 i sitt förslag till avgörande.
- 349 Inför denna mångfald av de belopp som kan motsvara de alternativa inkomster som sökanden faktiskt har fått genom att uppföda tjurar konstaterar domstolen

att kommissionen inte har inkommit med några tillräckligt detaljerade uppgifter för att kullkasta de siffror vilka Otto Heinemann själv har stött sig på. Ingen av de beräkningar som kommissionen har åberopat grundar sig faktiskt på det exakta antalet tjurar som sökanden haft, eftersom antalet inte har kunnat preciseras trots den sakkunniges försök att uppskatta detta. Bruttomarginalerna rörande uppfödningen av tjurar härrör dessutom från statistiska uppgifter och är följaktligen mer eller mindre hypotetiska.

- 350 Domstolen konstaterar följaktligen att det inte har visats att sökanden från uppfödningen av tjurar har erhållit några faktiska alternativa inkomster som överstiger de genomsnittliga alternativa inkomsterna.
-

E — *Utjämningsräntan*

- 351 I den utsträckning som sökanden genom sitt yrkande om utjämningsränta har till syfte att höja de i siffror angivna yrkandena i sin ansökan erinrar domstolen om att ett sådant yrkande kan tas upp till sakprövning endast till den del det rör ersättning för förlusterna till följd av det försämrade penningvärdet (se punkterna 52, 53 och 58 i förevarande dom).
- 352 Det förefaller i detta avseende rimligt och skäligt att på det sammanlagda skadeståndsbeloppet betala en ränta på 1,5 procent från och med den 20 no-

vember 1984, som är den dag då åtagandet att avstå från saluförande löpte ut. Räntesatsen följer av att inflationstakten under den relevanta perioden enligt sakkunnigutlåtandet i genomsnitt uppgick till 1,2 procent.

F — *Skadeståndet till Otto Heinemann*

- 353 Sökandens sammanlagda inkomst från hypotetiska leveranser av mjölk skall med hänsyn till de kvantiteter mjölk som skall beaktas och de priser som motsvarar hans situation fastställas till 111 035 DEM (se punkt 291 i förevarande dom).
- 354 Försäljningen av slaktkor och kalvar skulle — såsom har konstaterats i punkt 295 i förevarande dom — ha gett honom sammanlagt 22 037 DEM, vilket motsvarar den sakkunniges uppskattning.
- 355 Avdrag från de ovannämnda summorna skall göras för de rörliga kostnaderna med ett belopp som, i enlighet med vad som anförts i punkt 304 i förevarande dom, motsvarar de kostnader som den sakkunnige har beaktat. Sammanlagt uppgår de rörliga kostnaderna enligt uppskattningen till 76 757 DEM.
- 356 Vad gäller de tre produktionsfaktorer som utgör de genomsnittliga alternativa inkomsterna skall Otto Heinemanns inkomst från det frigjorda kapitalet uppskattas till 2 350 DEM, från de disponibla markområdena till

12 112 DEM och från ett alternativt arbete till 24 446 DEM (se punkterna 323, 330 och 336 i förevarande dom).

- 357 Enligt principen att den faktiska skadan skall ersättas fullt ut skall de faktiska alternativa inkomsterna läggas till grund för beräkningen av skadeståndet när de överstiger de genomsnittliga alternativa inkomsterna. Sökanden har emellertid hävdad att han med undantag av ett regleringsår inte har haft några inkomster. Eftersom kommissionens uppgifter i detta avseende inte gör det möjligt att ifrågasätta de uppgifter som Otto Heinemann har lämnat, konstaterar domstolen att han skall anses inte ha haft några alternativa inkomster som överstiger de genomsnittliga alternativa inkomsterna.

- 358 Skadeståndet till Otto Heinemanns skall följaktligen beräknas i enlighet med beloppen i tabellen nedan:

	Sammanlagt (i DEM)
Försäljning av mjölk	111 035
Försäljning av kor och kalvar	22 037
Summa (hypotetisk bruttoinkomst)	133 072
Rörliga kostnader	76 753
Hypotetisk inkomst	56 319
Genomsnittliga alternativa inkomster	
— Kapitalinkomst	2 350
— Inkomst från markområdena	12 112
— Arbetsinkomst	24 446
Summorna av de genomsnittliga alternativa inkomsterna	38 908
Utebliven vinst	17 411

- 359 Med beaktande av allt vad som har anförts ovan skall rådet och kommissionen solidariskt förpliktas att till Otto Heinemann som utebliven vinst utge skadestånd

uppgående till sammanlagt 17 411 DEM jämte 1,5 procents årlig ränta från och med den 20 november 1984 fram till den dag då mellandomen avkunnades.

- 360 På denna summa skall en årlig dröjsmålsränta på 7 procent löpa från och med den sistnämnda dagen fram till dess att summan faktiskt utbetalas.

VI — Rättegångskostnader

- 361 Enligt artikel 69.2 i rättegångsreglerna skall tappande part förpliktas att ersätta rättegångskostnaderna, om detta har yrkats. Då ett yrkande om att motparten skall förpliktas att ersätta rättegångskostnaderna kan framställas vid sammanträdet, saknar den omständigheten att Otto Heinemann har framställt ett sådant yrkande i repliken inverkan på dess tillåtlighet. Domstolen konstaterar således att samtliga parter har framställt yrkanden om ersättning för rättegångskostnaderna.

- 362 Enligt artikel 69.3 i rättegångsreglerna kan domstolen, om parterna ömsom tappar målet på en eller flera punkter, eller om särskilda omständigheter motiverar det, besluta att kostnaderna skall delas eller att vardera parten skall bära sin kostnad.

- 363 I detta avseende konstaterar domstolen att det av såväl domslutet i mellandomen som domskälen i den domen följer att sökandenas yrkanden i huvudsak har bifallits. Domstolen har nämligen fastställt att var och en av sökandena skall få

ersättning för sina skador till följd av att bestämmelserna i förordningarna nr 857/84 och 1371/84 var ogiltiga, eftersom det i bestämmelserna inte föreskrevs någon referenskvot för SLOM-producenterna, till vilka sökandena hörde.

364 Domstolen påpekar också att även om sökandena delvis har tappat i fråga om sina skadeståndsyrkanden, eftersom domstolen inte fullt ut har godtagit de belopp som yrkats såsom utebliven vinst, har samtliga sökande likväl fått ett skadestånd som överstiger vad svarandeinstitutionerna var beredda att erbjuda dem.

365 Med beaktande av målets vikt och att sökandenas yrkanden till väsentlig del har bifallits skall svarandeinstitutionerna följaktligen bära sina rättegångskostnader och solidariskt ersätta 90 procent av sökandenas rättegångskostnader, med undantag av kostnaderna för sakkunnigutlåtandet.

366 Eftersom de sistnämnda kostnaderna i enlighet med artikel 73 a i rättegångsreglerna är ersättningsgilla kostnader, skall dessa bäras av parterna.

367 Domstolen beslutar därför att rådet och kommissionen solidariskt skall ersätta 90 procent av kostnaderna för sakkunnigutlåtandet. Samtliga sökande i de två

målen skall således tillsammans bära 10 procent av nämnda kostnader. Med beaktande av sökandenas andel av det sammanlagda belopp som har yrkats som skadestånd och den utsträckning i vilken var och en av dem har dragit fördel av målets utgång anser emellertid domstolen att de skall fördelas så, att envar av sökandena i mål C-104/89 skall bära 22 procent av kostnaderna och Otto Heinemann skall bära 12 procent av kostnaderna.

- 368 Vid fördelningen av kostnaderna saknar det relevans att rådet och kommissionen har förklarat att de i andra hand är beredda att ersätta sökandena i enlighet med förordning nr 2187/93, då en sådan förklaring inte har förenats med eller följts av en utbetalning av de ovannämnda beloppen, vilket annars skulle ha begränsat tvisten till att avse de resterande beloppen.

På dessa grunder beslutar

DOMSTOLEN (sjätte avdelningen)

följande dom:

— i mål C-104/89:

- 1) a) Europeiska unionens råd och Europeiska gemenskapernas kommission skall solidariskt till J.M. Mulder utge skadestånd med 555 818 NLG.

- b) På detta belopp skall ränta löpa med 1,85 procent per år från och med den 1 oktober 1984 fram till den dag då mellandomen avkunnades.
- c) Från och med den sistnämnda dagen och fram till dess att beloppet erlagts skall det på detta belopp löpa en årlig dröjsmålsränta på 8 procent.
- 2) a) Rådet och kommissionen skall solidariskt till W.H. Brinkhoff utge skadestånd med ~~362 383~~ NLG.
-
- b) På detta belopp skall ränta löpa med 1,85 procent per år från och med den 5 maj 1984 fram till den dag då mellandomen avkunnades.
- c) Från och med den sistnämnda dagen och fram till dess att beloppet erlagts skall det på detta belopp löpa en årlig dröjsmålsränta på 8 procent.
- 3) a) Rådet och kommissionen skall solidariskt till J.M.M. Muskens utge skadestånd med 324 914 NLG.
- b) På detta belopp skall ränta löpa med 1,85 procent per år från och med den 22 november 1984 fram till den dag då mellandomen avkunnades.

c) Från och med den sistnämnda dagen och fram till dess att beloppet erlagts skall det på detta belopp löpa en årlig dröjsmålsränta på 8 procent.

4) a) Rådet och kommissionen skall solidariskt till Tj. Twijnstra utge skadestånd med 579 570 NLG.

b) På detta belopp skall ränta löpa med 1,85 procent per år från och med den 10 april 1985 fram till den dag då mellandomen avkunnades.

c) Från och med den sistnämnda dagen och fram till dess att beloppet erlagts skall det på detta belopp löpa en årlig dröjsmålsränta på 8 procent.

— i mål C-37/90:

5) a) Rådet och kommissionen skall solidariskt till Otto Heinemann utge skadestånd med 17 411 DEM.

b) På detta belopp skall ränta löpa med 1,5 procent per år från och med den 20 november 1984 fram till den dag då mellandomen avkunnades.

c) Från och med den sistnämnda dagen och fram till dess att beloppet erlagts skall det på detta belopp löpa en årlig dröjsmålsränta på 7 procent.

— i båda målen:

6) Talan i övrigt ogillas.

7) Rådet och kommissionen skall bära sina rättegångskostnader och solidariskt ersätta 90 procent av sökandenas rättegångskostnader med undantag av kostnaderna för det sakkunnigutlåtande som domstolen har inhämtat. Rådet och kommissionen skall solidariskt ersätta 90 procent av dessa kostnader. Vad gäller de 10 procent av nämnda kostnader som

sökandena i de två målen skall bära, skall envar av sökandena i mål C-104/89 bära 22 procent av kostnaderna och Otto Heinemann bära 12 procent av kostnaderna.

Kapteyn

Hirsch

Ragnemalm

Avkunnad vid offentligt sammanträde i Luxemburg den 27 januari 2000.

R. Grass

J.C. Moitinho de Almeida

JustitiSekreterare

Ordförande på sjätte avdelningen

Innehåll

I — Parternas yrkanden och resultaten av sakkunnigutlåtandet	I- 293
A — Yrkandena i mål C-104/89	I- 293
B — Yrkandena i mål C-37/90	I- 296
C — Sakkunnigutlåtandet	I- 297
II — Upptagande till sakprövning	I- 299
A — Huruvida yrkandena har framställts för sent	I- 301
1. Huruvida kraven på de i siffror angivna yrkandena har framställts för sent	I- 302
2. Huruvida yrkandena om utjämningsräntor har framställts för sent	I- 302
B — Invändningen om rättegångshinder på grund av res judicata	I- 306
III — Den gemensamma grunden för de två målen	I- 307
A — Beräkningen av den uteblivna vinsten enligt mellandomen	I- 307
B — De principer som reglerar ersättningen för den skada som sökandena har lidit	I- 308
1. Beräkningsmetoden	I- 309
2. De statistiska värdena	I- 310
3. Bevisbördan	I- 313
IV — Prövning i sak i mål C-104/89	I- 314
A — De relevanta perioderna för ersättningen	I- 314
B — Sökandenas hypotetiska inkomster	I- 316
1. De hypotetiska inkomsterna från mjölkleveranserna	I- 316
a) De hypotetiska referenskvantiteterna	I- 316
b) Mjölkspriset	I- 318
2. De hypotetiska inkomsterna från försäljningen av slaktkor och kalvar ...	I- 319
C — De avdragsgilla rörliga utgifterna	I- 324
1. De rörliga kostnaderna, med undantag av kostnaden för utomstående arbetskraft	I- 324
a) Parternas och den sakkunniges beräkningar	I- 324
b) Begreppet rörliga kostnader	I- 326
c) Utfodringskostnaden	I- 327
d) Utgifterna inom posten ”hyra och underhåll av maskiner”	I- 328
e) Beaktandet av överproduktionen av mjölk	I- 329
f) Den dubbla bokföringen av utgifterna för insemination och andra utgifter	I- 330

g) Kritiken avseende den areal som har beaktats eller skall beaktas	I- 331
h) Den individuella lönsamheten	I- 331
2. Kostnaden för utomstående arbetskraft	I- 332
D — De alternativa inkomsterna	I- 336
1. Relevansen av de genomsnittliga alternativa inkomsterna och de faktiska alternativa inkomsterna	I- 336
2. Inkomsten från det frigjorda kapitalet	I- 337
3. Inkomsten från de frigjorda markområdena	I- 342
4. Inkomsten till följd av den frigjorda arbetstiden	I- 345
E — Utjämningsräntan	I- 348
F — De individuella skadestånden	I- 350
1. Skadeståndet till J.M. Mulder	I- 350
2. Skadeståndet till W.H. Brinkhoff	I- 353
3. Skadeståndet till J.M.M. Muskens	I- 356
4. Skadeståndet till Tj. Twijnstra	I- 358
V — Prövning i sak i mål C-37/90	I- 361
A — Den relevanta perioden för skadestånd	I- 361
B — Sökandens hypotetiska inkomst	I- 362
1. Den hypotetiska inkomsten från försäljningen av mjölk och från försäljning av slaktkor och kalvar	I- 363
a) De hypotetiska referenskvantiteterna	I- 363
b) Mjölkspriset	I- 366
c) Försäljning av slaktkor och kalvar	I- 367
2. De rörliga kostnaderna	I- 368
C — De genomsnittliga alternativa inkomsterna	I- 370
1. Inkomsten från det frigjorda kapitalet	I- 371
2. Inkomsten från de frigjorda markområdena	I- 374
3. Inkomsten till följd av den frigjorda arbetstiden	I- 375
	I - 391

D — De faktiska alternativa inkomsterna från uppfödningen av tjurar	I- 378
E — Utjämningsräntan	I- 380
F — Skadeståndet till Otto Heinemann	I- 381
VI — Rättegångskostnader	I- 383